

- VISNYK

Свобода народам!
Свобода людині!

Спільно - політичний місячник

ЗМІСТ

Томас Стірне Еліот — Подорож трьох мудреців	1
І. В-к — Шах в Берліні	2
Е. М. — Листи до любезних земляків	4
Я. Г. — З-за ґрат	5
Ст. Ленкавський — Про зозулене яйце на цвинтарі по- мерлих голодовою смертю	6
І. Вовчук — Дозвольте подумати	13
І. Хорольський — Про два імперські стрибки	18
А. Орликовський — Нова фаза холодної війни з Юго- славією	20
Ярослав Богдан Петришин — Людина науки	22
** — Симон Петлюра незаний	24
Вадим Лесич — У забуття поволі тонуть	25
Ф. Одрач — Невдала виправа	26
М. Утриско — Промінь в темряві	31
** — Під прапором — Бог і Україна	32
Я. Гриневич — Казка про Івасика-Телесика і про Бабу- Ягу	32
** — З'їзд українських письменників	32

**ОРГАНІЗАЦІЯ
ОБОРОНИ
ЧОТИРЬОХ
СВОБІД
УКРАЇНИ**

Христос Рождається!

Томас Стірнс Еліот

ПОДОРОЖ ТРЬОХ МУДРЕЦІВ

„Та й зимна ж нам дорога випала,
в найгіршу пору року
для їзди, та це й такої довгої:
шляхи западисті й погода гостра,
зими скрипучий січень”.

До того ж у верблюдів — і хребти відпарені
і копита позбивані,
вони ж, уперті й вередливі, злягали в кучугури танучого
[снігу.

Та й часто із жалем ми згадували соняшні палаци
над урвищами, і тераси, і дівчат шовковотілих,
що щербет розносять.

Крім того ще — погоничі верблюдів,
відказуючи й кленучи пішли навтеки,
жадні ухмільного питва й жінок.

А нам ізнов — ночівля у морозні ночі
при вогнищах, і почуття беззахисності.
Кругом — фортеці нам ворожі, і городи чужі

[і неприхильні,

і селища брудні, і мита харцизяцькі:
— о, важко нам було туди добратись!

Віснці ішли ми й нічно,

спілючи лиш прихашцем, а то й хідьма,
а вперті голоси дзвонили в наших вухах,
мов кажучи, що все це — божевілля.

Аж вечора одного — добились ми до затишку долини,
вологої, понижче лійні снігу, — затишної зеленню,
де ринув потічок і млин білів, розвиднюючи темінь.

Три дерева там пнулись у похиле небо,
і білий кінь кудись ганяв левадою.

А потім — ми ввійшли в господу з виноградним
листям над одвірком, а в одкритих дверях —
шість рук, що грали в кості на куски срібла,
і ноги, що топталась по спорожнених суліях.
І тут — мовчання і ніякої вказівки,

і так ми добивались, і аж на схилі дня
прийшли, — і саме впору — і знайшли те місце;
було це (так сказати можна) вже задовільно.

А це було давним-давно, я пам'ятаю,
і зробив он так удруге, але пишу я це,
я це пишу ось-тут: провадив нас цей шлях —
народинам назустріч, чи до смерти?
Народини ж були це, очевидно,
ми бачили, і це не сумнів.

Я бачив був нераз — народини і смерть,
проте я думав, що вони є різні;
народини були важкі — біль гіркий для нас,
як смерть, як наша смерть.

Ми повернулися додому, в царства ці,
але тут не було вже нам добра
у ветхому ладу законів давніх,
з чужим тепер для нас народом,
що поклонявся своїм божкам.
Я був би рад — зустріти іншу смерть.

Переклав з англійської мови
Вадим Лесич

(Передруковано із збірки: „Розмова з батьком”,
Нью Йорк, 1957, — за згодою автора збірки).

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБОРОНИ ЧОТИРЬОХ СВОБІД УКРАЇНИ СКЛАДАЄ РІЗДВЯНИЙ ПРИВІТ УКРАЇНЬСЬКОМУ НАРОДОВІ, ОУН І ВСІМ БОРЦЯМ ЗА ДЕРЖАВНУ НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ І СВОБОДУ ЇЇ НАРОДУ
Х Р И С Т О С Р О Ж Д А Ї Т Ь С Я !

I. В-к

ШАХ В БЕРЛІНІ

Третій шах західньому світові, а вірніше американській політиці, об'явили московські шахісти протягом останнього півріччя. Літом зашахували Ірак і Багдадський пакт залишився без Багдаду. Потім натиснули на острови Національного Китаю, а оце з Москви постукали в браму західнього Берліну, поставивши ультиматум звільнити його від окупаційної опіки і перетворити у вільне місто. І кожного разу большевики заскакують політику Заходу і ЗДА. Політична думка проти большевицького світу, як тільки заскок приходить, починає двоїтись. Керманічі її думають над тим, що зробити в кожному випадку, заслонюючись від шаху, а не шукають способів, щоб хоч раз ударити в імперський центр світового комунізму. Очевидно, не модерною, далекосяглюю зброєю вдарити, а ідеєю, думкою (коли вже не програмою), яка б окрилила нації, завойовані і поневолені московським большевизмом.

В безідейності політики Заходу, в бракові перспективи і політичного пляну щодо просторів, захоплених большевизмом, криється небезпека антибольшевицької політики Америки і її союзників. У Вашингтоні асигнують колосальні суми на підтримку народів з відсталою економікою. І Москва це робить, хоч у незрівнянно менших масштабах, але допомогу свою Москва дає по-московському, з пряником: на далеко вигідніших умовах платности, нижчі відсотки, обіцяє купувати всі товари у тих, кому допомагається, і, що найголовніше, — не вимагає ставати на її політичну базу. Це приходить само собою.

А поруч з тим з Москві роблять друге, куди важливіше за економічну допомогу, на що ніяк не спроможеться Захід і ЗДА. В кількох чи-

„VISNYK” — „THE HERALD”

Published by Organization for Defense of Four
Freedoms of Ukraine, Inc.

Monthly except July and August when bimonthly.
Second class postage paid at General Post Office,
New York, N. Y.

I. Wowczuk Editor in Chief

Address: P. O. Box 304, Cooper Station,
New York 3, N. Y.

слах „Ізвестій” (урядовий орган ССРСР) надруковано звіт про конференцію в Ташкенті письменників Азії і Африки. В ній, либонь, взяли участь представники літератури 50 країн Сходу, байдуже, що такої кількості країн в азійсько-африканських простарах немає. До них додали представників т. зв. сателітних держав, Франції, одного чи двох із ЗДА і вийшло 50 „зі Сходу”, а географія мовчатиме. „Ізвестія” назвали ту конференцію „літературним Бандунгом”. Як відомо, три роки тому представники кількох нейтральних і скомунізованих азійсько-африканських країн відбули конференцію в Бандунзі, схвалили резолюції, ініційовані з Кремля, в яких закликалося народи Сходу боротись за визволення від колоніальної „опіки” західніх „імперіалістів”. „Літературний Бандунг” відбувся урочисто і величаво в столиці поневоленого Росією Узбекистану. В резолюціях говориться про свободу, гідність людини і нації і закликається письменників світу включитись на боротьбу проти колоніалізму, що гнітив і пробує тепер це робити, народи, які „створили могутні цивілізації і культури”.

Це оформлення зовнішнє, літературне. А політичний зміст, дух того і ноти — Бандунгу, якого створено за вказівками Кремля для боротьби проти ЗДА. Чи розуміли письменники, що все те унапрямує Москва, з її найжорстокішою колоніальною політикою, куди небезпечнішою, як та, про яку говорять резолюції. Одні розуміли, а другі — ні. Але всіх їх об'єднувала думка про боротьбу за волю і незалежність їхніх країн. В резолюціях підкреслено „глибокий взаємозв'язок літературної творчості народів з їхньою боротьбою” (стиль соцреалізму). А щоб ще більше закріпити престиж московської політики перед американськими і азійськими народами, всіх учасників конференції доставили літаками до Москви, де в палацах Кремля улаштовано для них помпезний бенкет. Майстри!

Не про перемогу комунізму говорили на бенкеті, а про національне визволення, заперечуючи „ділення культур на вищу і нижчу, на східню і західню”, наголошуючи розвиток націо-

нальних культур, як складових частин світової культури. Письменники ж, що були на тому бенкеті, не бачили, як пригнічує і душить національні культури імперська політика і не читали 19-го пункту найновіших тез ЦК про „найдемократичніше” обрусіння всіх шкіл в імперії. Як то вже водиться, імперський хазяїн Хрущов згадав на тому бенкеті і про „імперіялістичних псів” для остороги і щоб міцніше затямилися резолюції. Мабуть не треба говорити, що вся та затія проходила в пляні імперської інвазії московського царства. Але все те було прикрите словами резолюції, в якій письменники заявили, що вони є „виразниками духа півтора мільярда людей, що стали на шлях відродження”.

Большевики — матеріялісти (за світоглядом), але непогамоване буття нової імперії — СССР утверджують і насаджують через відроджений національний дух, використовують його. А ідеалістичний Захід, хоч про ідеалізм говорить, — в політичній стратегії своєї боротьби з світовим комунізмом досі не спромігся на вирозуміння самотності народів, проповідуючи в своїй пропаганді західній, а найбільше американський спосіб життя. Там — використовують духовні і культурні первні народів для закріплення політично-стратегічних впливів, а тут матерією обездушують ідейний змаг народів. Уявім собі на хвилину, що ЗДА помогли б культурно-суспільним і політичним силам поневолених Росією народів (а їх в країні є досить) заговорити з своїми народами національно-державною мовою. Напевно б не наважився стукати тоді в берлінську браму Хрущов, бо йому довелось б думати про оборону Москви. А так — він шахує.

**

В довгій ноті імперського уряду, яку вручено в Лондоні, Вашингтоні, Парижі і Бонні, говориться, що окупація західньої частини Берліну союзними військами „глибоко зачіпає національні інтереси не тільки німців, а і всіх народів”. Так глумиться Хрущов над західніми політиками, що після другої війни „не ту свиню закололи в Потсдам”, як цинічно висловився Черчил. Це говорить уряд імперії, війська якої вчинили два роки тому криваву розправу з мадярами, уряд, що „в демократичний спосіб” запланував перевести генеральне об-

русіння шкіл національних республік, та хіба тільки це: безчинств його, яким потурала західня політика, не перечислити. Говорить так, бо певний, що заскочений Захід шукатиме компромісу, а не спроможеться опертися на національного духа народів, уярмлених імперією.

В довгій історичній частині аргументації нота обвинувачує уряди західніх держав за нинішній стан в Німеччині, доводячи, що потсдамські рішення, де створено дві Німеччини і два Берліни, союзники порушили. А в ультимативних висновках пропонується передати Берлін, який є на території Німецької Демократичної Республіки, в повне володіння її комуністичного уряду. Щоб не гнівити союзників і зберегти мир, якого дуже потребує Москва, Кремль пропонує компроміс. Східня частина Берліну нехай буде, як і досі, столицею комуністичної німецької республіки, а західній Берлін повинен демілітаризуватись і протягом 6 місяців перетворитись у „вільне місто”. Кремль не заперечує, щоб над ним наглядали Об'єднані Нації.

Виступаючи на випускному бенкеті військової академії, де вишколюються і офіцери для сателітних країн, імперський бос іронічно зауважив, що Москва не збирається воювати за Берлін. А в ноті сказано, що уряд СССР згоден обміркувати на протязі 6 місяців умови демілітаризації міста і перетворення його на „вільне”. Коли ж західні держави не підуть на це, то советський уряд сам розв'яже цю проблему в згоді з урядом Німецької Демократичної Республіки. В XX столітті Москва говорить мовою царя Алексія, Івана Грозного і Петра. Простіше кажучи, західній Берлін, який є на території східньої Німеччини, буде передано урядові Гротеволя-Ульбріхта.

Ультиматум з проволокою заскочив Вашингтон, як і інші столиці. Його не сподівалися і свого пляну уряди не мають, хоч всі згідні, що відступити з Берліну не можна. А як утримати — будуть радити. Плян Москви простий: витіснити союзників з Берліну і передати цей острівець свободи комуністичному урядові. Кремль знає, що на це не погодяться союзники і пропонує переговори з комуністичним урядом Німеччини, в яких прийде вимога визнати той уряд, бо без того переговори стануть неможливими. А коли ні, то уряд комуністичної

Е. М.

ЛИСТИ ДО ЛЮБЕЗНИХ ЗЕМЛЯКІВ

З віршів недавпомерлого в Парижі поета Георгія Іванова (останній слід петербурзького „срібного віку“) згадуються такі рядки:

Россия — счастье, Россия — свет...
А, может быть, России — вовсе нет?
— Верёвка. Пуля Каторжный разсвет.

Ці рядки згадуються, коли починаєш думати про дивну роллю й дивну долю народу, якого прийнято називати „руським“.

Віддавна йде термінологічна гра фальшивими картами: „Русь“, „русский“ („мать городов русских“, ц. т. сторозтерзаний Київ). Гра, розуміється, не зовсім чиста, без дипломатії кажучи, просто шулерська. На якийсь час гра та була притихла, але віднедавна відновилася і тепер галасливо й цинічно ведеться знову. Тим більш, що кількість значених карт в колоді збільшилася: маємо „советський“, „всесоюзний“ — з того боку, а „російський“ — з цього. Надодаток маємо ще „Россию“ — головний козир, мовляв, для обох сторін.

... Може й недоречі, згадався такий автентичний (і вже історичний) анекдот:

Німеччини, на території якого є західній Берлін, припинить всі доступи до міста. Не виключено, що берлінський шах затіяно і на те, щоб зосередивши увагу на Берліні, натиснути в іншому місці, як то було 9 років тому. В Берліні ждали війни, вся Європа стежила за повітряною комунікацією, якою доставлялися харчі для населення, а Китай втратили. Натиск на Берлін не є ізольованим і від внутрішньо-імперських відносин. Сталінці, як назвав себе і сподвижників Хрущов, „розоблачаючи“ мертвого боввана, знов затискують шруби імперських обручів, міцніше, як було і за Сталіна. Для імперських „гицелів“, які, за останніми повідомленнями преси, будуть ловити неблагоннадійних, поширюється поле діяльності. До „п'яниць“, „стиляг“, неблагоннадійних націоналістів, долучається диверсантів і шпигунів. Апарат Серова матиме що робити, долаючи внутрішні труднощі національного спротиву і невдоволення режимом. А Захід розважатиме — як зберегти лице і не розгнівити звіря.

Покійний Ф. Шаляпін, як кожен професійний артист, не дуже любив співати gratis на благодійних концертах, особливо будучи вже на еміграції. Отож, незадовго до своєї смерті, якимось благодійним дамам в Парижі мав він крикнути:

— Да што вы мне талдычите „русский“ да „русский“? Да какой я „русский“? Отец мой был воткак: какие-такие в Вятской губернии „русские“?

Безпомилковий естетичний інстинкт великого митця, сказати б, не витримав і — вибухнув.

Але вернімось до невловної й нелегкої теми наших думок.

Белетенські події відбувалися за цих сорок літ на терені РСФСР. Щодо природи діючих в тих подіях „мас“, природи, сказати б „матерії“ і (за Айнштайном) спричиненої нею „енергії“, — двох думок не може бути: природа та була „русская“ чи там великорусская, отже — етнічно — московська. Але вже пляновики, оформлювачі й технологи, хоча б з самих-но прізвищ судячи, то не був елемент органічно зв'язаний з етнічним, ба навіть „національним“ ґрунтом: сама кількість псевдонімів красномовно свідчила про це. Елемент той був, часом функціонально, зв'язаний з імперською машиною, елемент той можна б назвати модним віднедавна терміном „російський“, але тільки винятково „руським“. Що більше, всі ці Рикови, Калініни, Шляпнікови — наочно розчинялися в мутнавім потоці численних псевдонімів на тему „скла“, „каменю“, „сталі“ чи „молота“... І так, загально кажучи, триває донині: навіть Жданови й Андрєєви, ба й Малєнкови (з уральських козаків?) якомсь дивно-скоро зникають, а залишаються національно-безобличні шерєги якоїсь всесоюзної, всесоветської кіріченківщини (про „царів“ не говоримо, це — окрема тема).

Навіть в духових (як мистецтво, література) проявах — це саме позначається надто виразно: Ключев — згинув, Єсенін — повісився, Леонов — пише не те, що хоче й може (ніколи не здійснений роман „Чингіс-хан“), поетка Марина Цвєтаєва, що повернулася вже з еміграції „на рідину“ (до справді рідної їй Москви), —

також повісилася. Отже ролю представників „національного духу” грають або безобличні (й тому нешкідливі) сурково-сімонови, або Еренбург—Свтушенко чи Вєра Інбер (з Одеси).

Коли отак замислюєшся над цим всім, згадуються образки зі старих журналів, що звалися „загадкові рисунки”. В них треба було шукати старанно, і часом дотепно, приховану фігуру серед інших фігур: де хатка? де мисливець? де пес? і т. п. І коли вдивляєшся в занадто широкий і занадто ускладнений образ СССР — „Росії”, постає загадкове питання загадкового рисунку: де ж нарід, отой пануючий великорусський чи „русский” чи якийбудь, але нарід, організм, що себе проявляє національно, культурно, духово?

Ім'ям того народу — і там, і тут — послугуються прерізні чинники, нічим з тим народом не зв'язані. А нарід? Ім'ям того народу говорять на еміграції (за парою винятків) прерізні випадкові персонажі, часом з „сильним одеським акцентом”. Але нарід? „Народ безмолвствує” — ще і ще раз пригадується геніальна ремарка Пушкіна, якою кінчається його „Боріс Годунов”. Безмолвствує. Цей нарід, в той же час, безсумніву діє (бо й мовчання є теж своєрідна дія!), безсумніву виконує якісь державно-технічні, частково навіть імперско-адміністративні функції, зокрема господарсько-поліційні на широких просторах „необ'ятной родини”. Але виконує, окутаний мовчанням, безформно-пливкий, духово безобличний і — страшно подумати! — індивідуально неприсутній, особисто — неіснуючий... Як отой загадковий Великий Кривий в драмі Ібсена „Пер Гюнт”,

Пер Гюнт (відступає):

Назад, вперед, угору, вниз чи вправо, вліво —
— однаково!
І тут, і там — не досягнуть. Хто ти? З'явився?
— Ні слова.

Голос:

Я є Кривий...

Пер Гюнт (посувається на помацки):

Не розберу, чи мертве, чи живе
Деся шарудить. Липке й важке, розлізле
(щось пливе)

І мурчить, збуджений мов звір.
(кричить)

Сюди! Ставай до бою!

Кривий:

Кривий не є такий дурний, щоб битися з тобою.

Я. Г.

3-ЗА ГРАТ

Ростуть задихано і вперто
Дерева юні у садку.
І сонце не боїться смерті —
І силу роздає палку.

І серце не боїться рани,
Байдуже до знущань катів.
А може день цей, день останній
Днем першим буде у житті...

Хай навіть куля! Навіть смертя!
Але зросте в височині,
Немов симфонія безсмертна,
Вона — омріяна у сні.

О Боже, Боже, дай почути
Хоч в півпритомнім, смертнім сні
Крізь ці московські бурі люті
Грім Запорозької Весни!

1940

Пер Гюнт:

Ти мусиш, бестіє!

Кривий:

О, ні: Кривий перемагає без бою.

(Генріх Ібсен — „Пер Гюнт”, дія II).

„А, может бить, Рассії вовсе нет?” — питався не одесит-же, а таки справжній представник того народу і справжній поет — Георгій Іванов. Можливо, це саме питання ставало й перед бл. п. Георгієм Федотовим, як напевно ставало воно перед Василієм Розановим... Стає це питання (не може не ставати) й перед найбільш цікавим публіцистом на еміграції — Ульяновим. Але цей останній намагається його задекорувати досить скомплікованою системою картоново-паперових проблем і тем, як Е. Кушкова, з специфічною зручністю тьоті Моті (з „Мазайла”) — через це питання — систематично перестрибує... Отже теж, на свій спосіб, „безмолвствує”... разом з своїм химерним народом (?).

Писав же десь Достоевський (білорусько-український петербуржець): „можливо, ми — не нація, але ми імперіялістичні”. Кого Достоевський мислив під цим „ми”? Чи майбутній советський народ? Чи малознайомий йому „русский”? Чи вже фактично існувавший тоді в ролі обслуговача імперії „народ російський” з осідком в С. Петербурзі?

Ст. Ленкавський

ПРО ЗОЗУЛИНЕ ЯЙЦЕ НА ЦВИНТАРЯХ ПОМЕРЛИХ ГОЛОВОЮ СМЕРТЮ

I.

Моттом з веселої пісеньки про журавля, який „унадився до бабиних конопель”, починається стаття П. Половецького: „Голодові фантасмагорії”, друкована в жовтневому числі „Вісника”. Автор натякає, що варто б перебити пера всім, що „внадились” писати про голод. Кінчається стаття дуже невеселими спробами автора частково реабілітувати Сталіна і московських можновладців від злочину зорганізування штучного голоду в Україні та перекинути відповідальність за цей злочин на партійний апарат, на кореспондентів советських газет і на неросійських пляновиків голоду, які — на його гадку — ошукували Москву брехливими інформаціями про тодішні відносини в Україні і спровокували цим большевицький наступ на знищення українського селянства.

Коли йдеться про „внадження”, то „журавлем”, який внадився до вісниківських „конопель”, є радше сам автор, хоч він у переодягненні цієї нешкідливої птиці виглядає так само чудернацько і непереконаливо, як, напр., бандуристи в „цілком автентичних” запорізьких контушах. Спосіб думання і підбір аргументів у статті прозраджують, що П. Половецький належить до гатунку небезпечних птиць з породи „шукачів правди”, які мають звичай підкидати зозулині яйця в чужі гнізда.

Придивімся якої правди і якими шляхами шукає цей шукач правди.

П. Половецькому взагалі не подобається, що українських авторів „охопила сверблячка писати про голод”, зокрема, що Д. Соловій опрацював книжку з поданням конкретних прізвищ померлих від голоду, або що С. Підгайний у великій двотомній праці подав широкі свідчення живих свідків та різні урядові документи про голод. Не подобається і те навіть, що М. Рудницька опрацювала свідчення чужинців, дарма, що в іншому місці він твердить, що якраз спогади, списані чужинцями, науковець-дослідник прочитає, а згадані праці українських авторів з обуренням відкине, „бо вони йому абсолютно нічого не дадуть, крім почуття огиди і презирства”.

Дивної якості мусів би бути такий „дослідник”, який свідчення випадкових чужинецьких пройдисвітів, агентів чи подорожників, скажімо, типу Еріо, що на большевицькому мотузку переїхав вздовж України, обминаючи голодові райони і ніяких познак голоду не завважив, — уважав би більш вірогідними від свідчень українців, які голодову катастрофу самі переживали!

Тенденція обляяти все позитивне, що в справі голоду українці написали, може мати своє коріння або в персональній нехиті Половецького до названих авторів, або в його перебільшеній оцінці праць чужинців. Це справа такої чи іншої його персональної слабости, які спокійно залишаємо його власній турботі.

Важнішим є легковажне ставлення українського автора до самого факту великої національної катастрофи. Він чомусь то нагадує, що „життєвих катастроф зазнавали багато народів”, деякі зникали з лиця землі, але ми не зникли в результаті голодової катастрофи. І виходить: будемо з того раді, та нагадуванням голоду не викликаймо в чужинців „почуття огиди”, бо вони про голод куди більше знають, „ніж кожний з нас про те собі уявляє”. Щоб знеохотити до нагадування світові про голодову облогу України, автор наводить „глибину думки” Черчіля, який відмовився говорити з поляками про розкопки в Катині і мав збути їх фразою, що розмова не поверне до життя 12 тисяч офіцерів, тому не варто про це говорити. П. Половецькому не подобається, що наші дослідники „не зрозуміли глибини цієї думки”, тобто, що вони не мовчать про голод, ані не рахуються з тим, що чужинецьким політикам так само нудно, як і Черчілеві, слухати про справи, з яких вони не мають для себе практичної користі. Цінна порада про безколючні межі чемности супроти чужинних політиків, мовляв, не накидаймо їм нашої правди про Україну, коли їм нудно про те слухати, зачекаймо, коли їм стане цікаво. Скільки століть ждати, архичемний пане Половецький?

Але супроти українських жертв голоду і стероризованих масовим вивозом „куркулів” в січ-

ні-березні 1930 р. на Сибір, — автор не виявляє такої тонкої чемности, підкреслюючи, що „селянство було в стані вола, приголомшеного обухом, але ще не зарізаного”. Даремно шукати в усій статті згадки про іншу поставу нашого селянства, якої навіть більшовики не могли замовчати і описали такими словами: „Куркулі стали масами відмовлятися продавати Радянській державі надлишки хліба, яких скупилось у них немало. Вони стали проводити терор проти колгоспників, проти партійно-радянських працівників на селі, стали підпалювати колгоспи, зсипні пункти держави”).

Отже збирання документів і описів про голод автор вважає непотрібною і примітивною роботою. Замість цього, він радить „відшукати правду про голод”, виявити дуже глибоко приховану і замасковану „первопричину катастрофи”. Замість доказувати, що голод був, треба довести „ким, як і чому він був організований”? „Яке історично-соціальне підложжя уможливило... вчинити той найстрашніший в історії людства злочин”?

На питання: ким був організований голод, П. Половецький дає суперечну відповідь. В двох місцях він наче признає вину за Сталіном. Раз пише: „Ніхто, ніколи не заперечував, що Сталін несе відповідальність за голод, або що то не був політичний і штучно організований голод”. В іншому місці: „в грудні 1929 р. ... Сталін оголосив свій плян „знищення куркулів як класи”, і безприкладного в історії людства брутального схоплення з хат в січні-березні 1930 р. мільйонів заможніших селянських родин і вивезення їх, мов худоби, в товарних загратованих вагонах у сніги Сибіру та півночі Росії”. Відповідь ніби ясна, що за голод і зокрема за попереднє знищення заможних селян несе відповідальність Сталін і більшовицька Москва.

Але П. Половецький відкидає, як „аж ніяк непереконаливе” твердження М. Рудницької, що „голод був організований особисто Сталіном з метою зламати опір колективізації”. Аргументи на опрокінення цього твердження наводять такі:

1) Спротиву проти колективізації не було чого ламати, бо вже „95% селян України в 1931-

1932 рр. були в колгоспах”. (Цифра неправдива).

2) Селянство по винищенні куркулів було стероризоване і стало покірним. Коли цілий 1931 р. продовжались вивози на Сибір „підкуркульників” і „подпевал”, — „села були вже цілком втихомирені і спролетаризовані. Залишилися середняки й біднота..., боячися, щоб їх не спіткала така ж доля. Тому кожний селянин твердо тримався колгоспу”. Коротко, настрої стероризованого селянства був у 1931 році капітулянтський, нічим для більшовицької влади незагрозливий.

3) Місцеві комуністи і пляновики голоду (типу Готліба), всупереч дійсному станові, послали до Москви фальшиві звідомлення, що селяни мають хліб, але поховали його і не хочуть державі здати: „Сами подохнемо, хай діти наші згинуть, а державі хліба не дамо!” Хоч це суперечне з інстинктом самозбереження, в ці фальшиві мельдунки повірила з одного боку Москва, з другого... М. Рудницька, яка твердить: „Стоячи перед альтернативою — колгосп чи голодова смерть — селянства вибрало голодову смерть”.

4) Сталін не знав дійсности, бо ніколи не виходив поза мури Кремля. Він приймав фальшиві мельдунки за правду і почав нелогічно діяти, тобто після знищення куркулів, як класи, далі нищив голодом селян. Іншого пояснення причин продовжування політики штучного голоду, як обман про дійсний стан, П. Половецький не знаходить (а за ідіота Сталіна не вважає).

Своє відкриття, що Сталін (і мабуть Москва) був ошуканий мельдунками місцевих комуністів, яким залежало на тому, щоб українських селян винищити голодом, П. Половецький підмурує такими міркуваннями:

а) На мільйонах спролетаризованих колгоспниках „тримався добробут країни, фабрики, заводи, Червона Армія”. Виморення їх голодом, було б підрізанням гілки, на якій Сталін сидів.

б) „Револьюційна законність” чи комуністична мораль дозволяє нищити клясового ворога. „Але не працівників. Це протирічило б основним засадам марксизму і теорії диктатури пролетаріату”.

1) Історія ВКП(б). (Короткий курс.) Київ 1953, стор. 267.

в) Сталін не міг мати наміру знищити мільйони трудового селянства, бо це ніякої користі йому не давало б, але, навпаки, шкоду і руїну з утрати працівників колгоспів, яка загальмувала б індустріалізацію, і компромітацію перед світом „побудови соціалізму в одній країні”. Користь була лише із знищених куркулів, бо це і приборкувало національний спротив і збільшувало продукцію зернових культур на 40-50%.

г) Сталін, дізнавшись, що він був ошуканий, хотів — поперше — люто покарати спричинників жажливої катастрофи, але йому підсунули фальшивий список українських агрономів у числі аж 75 осіб, з чого половину казав без суду розстріляти, а половину замкнув у тюрму.

Подруге, щоб як-небудь направити шкоди, завдані ним мимовільно українському селянству, наказав 27. 2. 1933 р. „видати зернову позику на весняну сівбу 350 тис. тонн для України та 263 тис. тонн для Кубані.

Отже, на питання: ким „як, і чому був організований голод — П. Половецький дає відповідь, що відповідальність за цей злочин є поділена.

Загальну відповідальність несе Сталін (і Москва) за події особливо до 1931 р. Зокрема Сталін особисто відповідає за знищення куркулів як кляси, бо це був його особистий план. Це значить, що Сталін відповідає не так за голод, як передусім за трагічні роки початків колективізації, а за — суцільну колективізацію та за самий голод 1932/33 — головна вина спадає на тих пляновиків голоду, які Сталіна фальшиво інформували, отже логічно Сталін (і Москва) є радше співвинним, або формальним, а не головним винником.

Хто ж є головний винник?

Головним винником і спричинником смерті трудових селян (середняків і бідняків), яких Москва спершу не плянувала знищити, є — на думку Половецького — „категорія людей, запалена духом ненависти й помсти”, яка мала в своїх руках пресу і цензуру, друкувала рапорти „спеціальних кореспондентів” типу Готліба з „Ізвестій”. Були це ті більшовики, „що мріяли понад 300 років про реванш, виплеканий на базі месіанстичної теорії вибранництва”.

Скажимо ясно. Головними спричинниками штучного голоду П. Половецький вважає не

московське політбюро, але ту групу жидів-більшовиків, які займали в партійному апараті відповідальні посади пляновиків, цензорів, пропагандистів, комісарів. Не московські більшовики мали інтерес у тому, щоб знищувати сколективізованих селян середняків і бідняків, але жидівські більшовики, що були на впливових постах. Вони, стимуловані мстивістю, опрацювали проекти наступу на українське село, яке вже перестало бути загрозливим, препарували тенденційні інформації, під’юджували. Не сумніваємося, що багато прикладів з життєвої практики про таку роль деяких збільшовичених жидів, нема ніякої штуки навести. Але це не дає вистачальних основ для узагальнень, яких автор до кінця не договориює, але які кожний читач сам собі доспіває, саме, що головними винниками і спричинниками самого голоду були жидівські більшовики, натомість московські більшовики з усім політбюром та Сталіном на чолі були лише їх спільниками в цьому злочинстві. За знищення куркулів відповідають московські більшовики самі, але за голод нібито ні, або принаймні пополам з своїми жидівськими товаришами.

Це дає інший наслідок. Дезорієнтує, де є головний ворог української нації і держави, відвертає увагу від безпощадного наступу Москви на нас, від вікового фронту боротьби української нації та розсіває увагу на підрядні колочки в тому фронті. І що з того, що більшовики-жиди робили і роблять нам різні свинства? Чи не роблять нам на Україні подібних злочинів грузинські, азербайджанські, білоруські та вірменські комуністи? Чи зменшує це в чомунебудь відповідальність більшовицької Росії, для якої службу вони виконують на Україні? Чи з приводу їх національного походження це може нас пересварити з братніми нам народами Кавказу і Білорусі, коли ми знаємо, що ці всі МВДисти і партсекретарі діють проти нас не як речники волі своїх народів, але як вірні собаки ворожої їхнім народам московсько-більшовицької імперіальної ідеї? Не був же Сталін грузином? А ніякий нарід не додумався до абсурду, щоб частинку вини за всі злочинства московського політбюро, як реалізатора підкорення чужих народів московсько-комуністичним імперіальним цілям за період Сталінової диктатури перекидати також і на грузинський нарід, приписувати грузинам

такі чи інші проценти співвідповідальности та зменшувати через те відповідальність головних винуватиків — московсько-большевицьких поневолювачів.

Допустимо навіть, що, напр., колишній большевицький сатрап України, Каганович, через своє жидівське походження мав особливу насолоду в тому, щоб винахідливо добирати дошкульніших методів придушення українського народу, як це робили його наступники московського походження Постишев, чи Мельников, відомі з своєї жорстокости. Чи Москва не мала можливости його кожночасно замінити іншим своїм сатрапом, якщо б його політика в чомунебудь не відповідала московсько-большевицьким намірам? Чому ж вона по війні вдруге призначала його диктатором України? Винна у цьому уявлена кліка жидівських комуністів чи реально існуючий московський ЦК партії?

Який глузд у тому, що „шукач правди” П. Половецький намагається применшити бодай частково вину московського політбюро та обтяжити нею інородних служак тієї самої чужонаціональної політично-соціальної ідеології, коли це є цілком тотожні політичні якості, які творять нерозривну одність. Залежало авторові з чуттєвих мотивів на тому, щоб з нагоди організованого Москвою голоду обтяжити цим злочинном виразно також і жидівських большевиків, він міг це легко зробити, навівши — широко зрештою відомі — факти причастности їх у московських злочинствах. Чи спільники злочинів не є хіба злочинцями? Це не була б ніяка спекуляція, але пригадка історичної правди. Коли Половецькому цього не було досить, то ясно, що йому йшлося не про само обтяження винуватих жидів-большевиків (емотивний момент), але про відтяження Сталіна, московського політбюро, чи Москви взагалі, коштом жидів (політичний момент).

Це є засипування історичної прірви між Москвою і Україною, це пробивання неперехідного муру між українським народом і большевицькою Москвою, який у 30-их роках зміцнився ще кістками винищених голодом і концтаборами мільйонів українських людей. Формула: не Москва винна, жида винні, які Москву під'юдили проти нас — це спроба будувати неперехідні мости примирення на віковому фронті боротьби, спроба перекинути бодай

частину українських сил на штучний і непотрібний протижидівський фронт, який міг би стати спільним фронтом з поневолювачами України за старою формулою чорносотенців: „бый жидов — спасай Россию!”

II.

Основні міркування П. Половецького, які часто є недоговорені до кінця, можна в ясній формі викласти так:

Сталін і московське політбюро партії хотіли винищити „куркулів”. Інших ворожих намірів проти селянства вони не мали. „Куркулів” знищено в 1931 р., ціль була досягнена і репресії повинні були закінчитися. Вони не закінчилися одначе на винищенні „куркулів”, але продовжувалися в ще жорстокішій формі проти сколективізованого вже в колгоспах селянства, яке для режиму перестало бути „клясовим ворогом”, перетворившись в потрібних і спрелетаризованих працівників колгоспів. Ці дальші репресії довели до голодової катастрофи і винищення потрібних большевикам робочих рук. Таких намірів ані плянів вони не мали і не могли мати — („Сталін не був ідіот”). Вони загналися задалеко тільки тому, що не орієнтувалися, що плянована ними ціль (винищення „клясового ворога” і суцільна колективізація) вже осягнена. Фальшиві мельдунки жидів-комуністів про стан на селі, яким залежало на тому, щоб нищити українське селянство, штовхнули московське політбюро, всупереч попереднім намірам розгорнути дальшу хвилю репресій, які в своїх наслідках викликали голод 1932/33.

Головне питання стоїть так: мало московське політбюро твердий плян знищити самих куркулів чи може контрреволюцію на селі при нагоді „ліквідації куркулів як кляси” і заводження „суцільної колективізації”?

Голод був наслідком бою партії за колективізацію сільського господарства. Колективізація не була господарською konieczністю, вона була політичною konieczністю для партії. Ще Ленін остерігав: „Ми корінь капіталізму не вирвали і фундамент, основу внутрішнього ворога, не підірвали. Останній держиться на дрібному господарстві, і щоб підірвати його, є лише один засіб — перевести господарство країни, в тому числі і землеробство... на технічну

базу сучасного великого виробництва”⁹⁾. Якщо приватний сектор переможе, соціалістична держава втратить свою матеріальну базу і пропаде, якщо станеться навпаки, якщо держава поглине дрібних власників, буде ліквідована всяка можливість реставрації капіталізму.

Період НЕП-у був періодом розквіту і зміцнення дрібного селянського господарства і повільно вирішував поставлене Леніном питання: хто — кого? — в користь переваги приватного сектора над „громадським”. Це большевиків турбувало, але вони якийсь час тихо сиділи, бо потребували зерна, що його давали в збільшеній кількості НЕП-івські господарства; не мали ще сільсько-господарських машин для обслуговування великих колективних господарств; переживали врешті внутрішньопартійну кризу, маючи подвійну опозицію троцькістів та бухарінців. Тому комуністичну перебудову сільського господарства відкладано.

Все ж таки гасло: „добити останки капіталізму і назавжди усунути загрозу його реставрації” — було незмінною програмовою метою московського політбюро, але з боку селянства, особливо неросійських народів партія зустріла несподівано великий спротив.

До колективізації партія йшла різними зигзагами. „Декрет про землю” 8. 11. 1917 р., який касував приватну власність на землю, і оголосивши її „всенародною державною власністю”, передав поміщицькі удільні церковні і монастирські землі в безплатне користування всіх трудящих — був загальникового-рамовий і мав агітаційне значення для приєднання селянських мас. Декрет з 11. 7. 1918 утворює комітети незаможників (комбсди), які ділили землю, як хотіли, розтягали й нищили запаси і реманент, і довели сільське господарство до руїни. Міста голодували. Декрет Раднаркому з 24. 1. 1919 наложив на селян примус продавати державі „продовольчі залишки” по ціні 15-20 разів дешевшій ринкової ціни. Злишків не було в селян, або було замало. Отже заведено систему „продразвйорстки” тобто наложено на села контингенти, а реквізиції їх передано комбсдам, які від зареєстрованих продуктів одержували для себе частку. Це викликало однодушне обурення селян, ворожість до больше-

визму. Тоді на села посилено карні експедиції, які жорстоко розправлялися з селянами і забирали все, що знайшли. Це довело на Україні до масових — на жаль не координованих — селянських повстань, які на цьому тлі спалахували від 1921 р.

Пізнавши, що комунізм приніс безправство і грабїж, селянам відхотілося вкладати більше труду в своє господарство. Вони засівали стільки, скільки було потрібно для утримання родин. Містам знову грозив голод. Партія зробила відступ і проголосила в 1921 р. політику НЕП-у, розв'язали комбеди і збройні продовольські експедиції („отряди”), що насильно реквірували хліб і встановила натуральний с/г налог. Село стало втихомирюватися.

Пригадуємо ці старі історії на те, щоб поставити питання: відбувши такі важкі бої з селянством за хліб, чи можливо є, щоб партія не знала, що це значить селянський спротив? Щоб вона не передбачала його вибуху, коли відбере від селян не лише хліб, але землю, землю їхню власну і подаровану їм „у безкоштовне користування”, і насильно зажене селян у колгоспи? Якраз тому, що знала і передбачала важкі і затяжні бої, приготувляла за роки НЕП-у не лише сільсько-господарські машини, але і кадри погромщиків села. Большевики знали і явно писали, що селянство є найбільшою твердиною реакції, що воно не має „клясової свідомості”, що його треба „розслоїти”, розбити на групи бідняків, середняків і куркулів — протиставити собі зсередини ці групи і ліквідувати їх чергово.

Питання перебудови села на соціалістичне ставилося тепер обережніше, але постійно, раз за раз по заведенні НЕП-у. Воно стояло на порядку дня на партійних з'їздах і конференціях в 1922, 1924 і 1925 роках. Вирішення ввести „добровільну” колективізацію сільського господарства ухвалено в грудні 1927 р. на XV З'їзді ВКП(б). Розгорнено дуже інтенсивну пропаганду зо колгоспами, але селянство було глухе на всі заклики. Воно бачило, що артїлі і комуні, зорганізовані з бідноти, не зважаючи на пільги і фінансові допомоги, валилися через рік, або ледве клигали. Господарі заможні і бідні йшли переважно в Товариства спільного обробітку землі (ТСОЗ) чи в закупівельно-збутові товариства, в яких земля, худоба і майно залишалися приватною власністю селян. Ці

⁹⁾ Ленін: Собр. соч. 3 видання. Том XXI. стор. 46.

товариства не мали нічого спільного з колгоспами і не задовольняли бажань партії, але в статистиці зараховувалися до „сколективізованих”. Того роду „сколективізованих” не-колгоспів було на Україні більше половини. Темпи колективізації були дуже слабкі. Відсоток сколективізованих господарств³⁾ був на Україні такий:

Рік	% сколект. господ.	% посів. площі
1925/26	1,02	1,04
1927 1 липня	1,35	1,07
1928 ”	2,05	1,26
1929 ”	5,06	3,75
1930 10 лютого	42,06	—
1931	66,08	—
1932	69,00	78,00
1933	?	—
1934	87,08	90,00
1937	91,06	—

Коли зважимо, що до 1930 р. половина сколективізованих господарств була далі приватницькими господарствами, колгоспні успіхи були дуже мізерні. Вичекавши до осені 1929 р. і побачивши, що селяни добровільно в колгоспи не підуть, партія енергійно натиснула на переведення суцільної колективізації. До постійної праці на селах вислано з початком 1920 р. мобілізованих „двадцятьп’ятьтисячників”, з яких на українські села послано 10.500. Всіх членів партії і комсомольців включено в акцію. Їх було на українських селах в 1930 р. 50,6 тисяч членів та 140 тисяч комсомольців⁴⁾. З Москви йдуть строгі інструкції про терміни і форми кампанії, весь районний апарат на ногах. Села переповнені десятками всяких уповноважених та окремо уповноважених з Москви, Харкова, обласних і районних центрів, всюди гонять людей на мітинги. Під погрозами і обманами активістів частина селян „добровільно” записується в колгоспи, щоб не попасти на чорний список „ворогів народу”. На чорних списках опиняються не лише „кулаки”, але й бідняки, які не хочуть йти в колгоспи. Їх майно конфіскується, їх самих з родинами вивозять на північ на вмирання. Про швидкість темпів колективізації свідчать такі показники. На 1. 7. 1928 було сколективізованих на Украї-

ні 2,5% господарств, на 1. 9. 1929 — 10%, на 1. 1. 1930 р. вже 16,4%, а на 10 лютого 1930 р. аж 42,6%.

Всупереч твердженню П. Половецького, селяни в тому часі не знаходилися ще в стані „вола, приголомшеного обухом, але недорізаного”. Вони ставили завзятий спротив. На Україні, Кавказі, Поволжі, навіть на Сибірі вибухають селянські бунти. На терор селяни відповідають контртерором, не дають забирати решток збіжжя, вбивають нелюдських активістів, палять колгоспне діловодство. В Дагестані повстанці ліквідують взагалі советську власть і близько рік є панамі положення. На Кавказі повстанці захоплюють навіть міста, як Микоян-Шахар, Теберда, Кисловодськ. В деяких районах починається громадська війна. Війська ГПУ-НКВД і навіть частини червоної армії з гарматами, танками і літаками чинять репресії. „Десятки осель були зметені з лиця землі артилерійським вогнем, зловлених повстанців розстрілювано без суду і слідства. Населення повставших осель і районів поголовно — від немічних стариків до грудних дітей засилано в віддалені місця країни”. Так, напр., в 1930 р. вивезено все 22-тисячне населення кубанської станиці Полтавської⁵⁾. (Опісля заселено її новими людьми і переіменовано на Красноармейську). Про події на Україні згадують Л. Лисенко, С. Підгайний, Ф. Пігідо та інші.

Така реакція злякала Сталіна. Він в березні 1930 р. засудив надмірну ревність активістів у статті „Головокруження від успіхів”, не з людяности, ані тому, що був фальшиво інформований жидами-комуністами і не знав, що діється — як твердить П. Половецький, але щоб не допустити до розпучливої революції всього селянства на окраїнах.

Постанова ЦК ВКП(б) з того ж місяця „Про боротьбу з викривленнями партлінії в колгоспному русі” наказувала брати до колгоспів лише добровільно зголошених. Наслідок був такий, що селяни масово повиходили з колгоспів. Коли в усьому СРСР колективізація охопила на 10 березня 1930 р. 58% господарств, то у вересні 1930 р. зменшилося їх до 21%.

Сталін і московське політбюро побачили, що такий розвиток не доведе до соціалізації села.

³⁾ Л. Лисенко: Зернове господарство України.

⁴⁾ В. Голуб: Конспективний нарис Історії КП(б)У.

⁵⁾ В. Мерцалов: Закрепощенное хозяйство. Стор. 19.

Було очевидним, що, коли по вивозі всіх куркулів бідняки і середняки не хочуть оставатися в колгоспах і тікають з них, то партія програла бій з селянством, зруйнувала збіжжєві засоби, нагромаджені працюючими приватними господарствами, і стоїть перед голодом і голодовою революцією міського робітництва, яке з голоду стане по боці селянства проти советської влади. Дальший відступ був неможливий, партії залишався бій на життя і смерть за ліквідацію не куркулів як кляси, але всього приватного селянства як кляси (хоч кампанія далі йшла під гаслом ліквідації куркульства). Не під впливом фальшивих мельдунків жидівських комуністів, хоч би такі навіть були, але через неуступчивість селянства, яке по всіх репресіях масово стали покидати колгоспи, як лише натиск репресій трохи полегшав, Сталін дав вже у травні 1930 р. наказ припинити розпад колгоспів, принаймні в степових (зернових) районах. 1 листопада 1930 р. надано право місцевим органам конфіскувати майно і виселювати упертих. Почалася нова хвиля колективізації. Пленум ЦК КП(б)У наказав перевести суцільну колективізацію степових районів до весни 1931 р., а інших районів України впродовж 1932 р.

В колгоспах селяни не вміли працювати, не мали чим, і не хотіли працювати. Вони псували рілльнічі знаряддя, не вспівали з оранкою і збором земноплідів. Під час жнив 1931 р. пропало 40% урожаю. Накладеного Москвою пляну хлібозаготівель (435 млн пудів) не було з чого стягнути, тому стягано їх також із сколективізованих селян. Партія примінила репресії до своїх членів. „Протягом 1931 і першої половини 1932 р. 80% одних лише секретарів райкомів КП(б)У було замінено новими, тому що вони не змогли виконати завдання партії”⁶⁾, хоч вони часто забирали і насіння. Почався голод, але плян заготівель таки не виконано. Україна здала лише 365 млн пудів.

Большевицькі ставленники з України В. Чубар, С. Косіор, М. Скрипник, Г. Петровський даремне домагалися від Москви зменшення плянів хлібозаготівель та сповільнення темпів колективізації, подавши „велику кількість фактичного матеріялу про стан у сільському господарстві в Україні, про методи хлібозаготі-

вель, насильство в колективізації” — пише В. Голуб — який вони збрали об’їхавши особисто голодуючі райони.

Отже не було так, як уявляє П. Половецький, що Сталін і московське політбюро, мавши тенденційні інформації, що селяни мають, але не хочуть здавати збіжжя, не орієнтувалися і не знали фактичного стану. Вони знали його добре і тому на Третю Всеукраїнську Конференцію (6-9 липня 1932 р.) вислали до Харкова аж двоє своїх представників, Молотова і Кагановича, сподіваючись спротиву від українських комуністів. Любченко, Скрипник, Чубар і Шліхтер характеризували фактичний стан і деякі критикували темпи і методи колективізації і зависокі пляни заготівель. Молотов сказав, що на цьогорічний урожай (1932 р.) Москва встановила для України плян хлібоздач 356 млн пудів (80 млн пудів менше), і крапка, а за провал і за голод вину поносять керівники КП(б)України. З’їзд ухвалив резолюцію, що помилки і прогалини „сталися в наслідок незадовільного за останній час практичного керування від ЦК КП(б)У...” та що: „не зважаючи на недосів зерна і на ряд інших труднощів, Україна має всі можливості успішно виконати плян хлібозаготівель”. Присуд голодової смерти на українських селян — Москва продовжила ще на 1933 р., не звертаючи уваги на пручання своїх українських ставленників.

Втрати в збиранню урожаю 1932 р. були такі ж великі, як минулого року. Не вистачало не лише худоби, але й люди послабли від голоду. ЦК КП(б)України почав репресії супроти своїх членів за ставлення під сумнів реальність виконання пляну, і від 18 листопада 1932 почав публікувати списки партійців, директорів радгоспів, голів колгоспів та інших, з повідомленням, що їх викреслено з партії та передано до суду за невиконання хлібозаготівельних плянів. Це не помогло. Урожай 1932 р. зібрано лише на 72%. В. Чубара усунено за домагання, щоб Москва зменшила хлібопоставку з України.

Сталін прислав 14. 1. 1933 р. на Україну свого спеціального уповноваженого П. Постишева з диктаторськими повноваженнями та 15 тисяч партійців. Постишев через окремих телефонічний зв’язок постійно інформував Сталіна

6) В. Голуб: там же.

І. Вовчук

ДОЗВОЛЬТЕ ПОДУМАТИ

(Зауваги редактора)

Вміщуючи в цьому числі статтю С. Ленкавського, в якій розкрито хибні тенденції статті „Голодові фантазмагорії” („Вісник” ч. 10 ц. р.), дозволю собі подати кілька думок до обох. Не збираюся полемізувати, а хочу подати кілька зауваг до проблеми, про яку говориться в обох статтях.

Загальноприйнятим звичасвим правом у журналістиці є, що думки, висловлені в статтях, підписаних авторами, не обов'язково відповідають поглядам редакції і редактора. Це

про хід подій. На партійному з'їзді Постишев заявив, що від успішної хлібоздачі залежить доля соціалізму. Це без сумніву було твердим переконанням всього московського політбюро. Коли один член ЦК, що побував у голодовому районі сказав у Москві:

— „Та ж у нас вже людей починають їсти”.

Каганович йому відрубав:

— „Якщо ми дамо волю нервам, то їсти будуть нас з вами. Буде це лучше?”⁷⁾

Постишев кинув на села своїх політвіддільників та апарат приготованих людей, які тракторами зібрали урожай 1933 р. Урожай був великий. Голодова катастрофа закінчилася. Москва досягла свого. Приватне сільське господарство, як основа економічної незалежності селянського стану, перестало існувати. Але пам'ять про бруталне і безпощадне нищення українського селянства, про найбільший злочин новітньої історії людства, лягла непрохідною стіною між українським народом і большевицькою Москвою. Трищин у цій стіні не зроблять ані обвинувачення якоїсь спеціальної групки большевиків-жидів чи сталінської — ані „дарунки” Криму Україні, ані підкладування таких чи інших зозулиних яєць. Парфразуючи цитовану Половецьким думку Черчіля, скажемо: нема таких слів придобрування ані зашіптування, які привернули б життя 8 мільйонам українців, знищеним голодом і концтаборами з волі Москви та применшили б її вину в цьому злочинстві.

Мюнхен 13 листопада 1958.

написано і в „Ш. П.”, де вміщено засуд за поміщення статті, підписаної автором. Тенденцію статті можна розуміти різно, то річ суб'єктивна. Одні їх бачать в одному реченні-думці, інші — в другому і висновки від того бувають різні. Для мене мірилом при вміщенні статті був текст, яким оформлено думку автора. В згаданій статті не завжди чітко та думка оформлена, є в статті стилістичні зриви, є недомовлення і композиційні недоліки. Можливо, що через оту кострубатість статті склалося враження про тенденцію виправдати Сталіна і скласти вину на когось. Перед тим, як висловити свої думки до обох статей, хочу звернути увагу на те, що Поль Половецький полемізує з двома засадничими твердженнями пані Мілени Рудницької в її цінній праці до проблеми голоду, друкованої у „Свободі”. Доводячи, що голод організований в Україні, не був в інтересах імперської економіки „побудови соціалізму”, автор не повністю розкрив свою думку, допустився невдалих формульовок, зокрема про марксівську аморальну „мораль”.

Невдоволений з того, що наші публікації про катастрофу 1933 р. обмежуються до фіксації фактів про голод, уникаючи синтези їх, автор статті „Голодові фантазмагорії” безпідставно, легковажно потрактував праці Д. Соловєя і С. Пігайного. Але, признаючи це, не можна поминути й того, що в нашій публіцистиці часто в усердї, щоб показати якнайбільше страхіть голодової облоги, узагальнювано і людодїство, не помічаючи, що такою клеветою кривдимо не тільки впалих, а й живих. Слушно вказує С. Ленкавський на нечіткі формульовки Поля Половецького в його статті, я б додав, що в ній також бракує і синтези. Проте, не бачу в тій статті „легковажного ставлення автора до самого факту великої катастрофи”. Навпаки, скоріше можна говорити про те, що автор не визбувся теж чуттєвого підходу і, може через те, і синтези не знайшов.

Поль Половецький ніде не кличе занехати проблему катастрофи, а тим більше не думас „знеохотити нагадувати світові про голодову облогу України”, як то виходить з тверджень опонента. Інша річ, що в своїх думках Поль

7) В. Ніколаєвський: „Сталин и убийство Кирова”.

Половецький дещо різко пробує вказувати, що емпіричним підходом до проблеми ми не розкриємо світові правди про голод, бо той світ таки не любить сантиментів. Прикладів до цього є багато, адже ж того самого року, коли за диспозиціями московського штабу в Україні, обложеної голодом, виморено мільйони людей, уряд ЗДА, добре поінформований про розміри катастрофи, визнав уряд советської сатанії, повіривши Літвінову, що від того буде велика користь. Здається, не буде перебільшеним твердження, що в пресі вільного світу достатньо насвітлено розміри і перебіг катастрофи, доказом на те є і цінні матеріали, упорядковані М. Рудницькою, друковані в „Свободі”. Автор статті „з тенденціями” радіє, що такі матеріали появилися в нашій пресі, але розчаровується, що пані М. Рудницька не зробила синтези з них. В його статті я не бачив заклику взоруватись на „випадкових чужинецьких пройди-світів і агентів чи подорожників типу Ерію”. В тексті статті сказано ясно про мемуари, документальні дані чужинців, що бачили ті страхиття. Їх радить студіювати автор, щоб пізнати первопричину і суть катастрофи. Та не в цьому суть розходжень між обома статтями.

Розходження є в трактовці теми, а вірніше, в різному підході до неї. Поль Половецький пробує шукати первопричин катастрофи, соціально-історичного підложжя, яке уможливило московському центрові виморити мільйони селян на очах всього світу і заховати те злодійство перед ним, тоді як світова преса писала дуже багато про ту катастрофу. А С. Ленкавський зосереджує свою критику на питанні вини особисто Сталіна, обвинувачуючи автора, що він поменшує ту вину і перекладає її частково на жидів-комуністів, про яких, до речі, автор ніде не говорить. Істотна різниця є і в оцінці реакції селянства в рік голоду, яка, на мою думку, є наслідком того, що про різні періоди говориться. Поль Половецький говорить про реакцію селян в рік самої катастрофи (1933), а С. Ленкавський про те саме за часів колективізації, цебто в рр. 1928-29-30 і почасти 1931. Поль Половецький, шукаючи правди про катастрофу, зачепив тодішню атмосферу в московському царстві, а С. Ленкавський більше говорить про політику большевиків на селі. Питання „чому?” є в обох авторів, але його шукається в різних площинах. П. Половецький його

шукає в духовій площині, в месіянізмі московського царства, а С. Ленкавський в економічній політиці і в наслідках бою за колективізацію і ліквідацію буржуазії. Не буду згадувати про інші розходження, вони впливуть в ході самого думання.

В своїх розважаннях над причинами катастрофи Поль Половецький говорить: „Ніхто ніколи не заперечував, що Сталін несе відповідальність за голод, або, що то був політичний і штучно-організований голод”. Мов би ясно, а щоб було ще ясніше ставлення автора до вини Сталіна, можна згадати, що в травневому числі „Вісника” автор, покликаючись на свою працю „Співучасники Сталіна в голодовому народобивстві в Україні”, писав, що „цар Сталін — залишається найбільшим злочинцем в історії людства, в багато разів більшим, ніж Джингіс-хан, Тамерлян і Гітлер, разом взяті”. Отже, для автора самозрозумілим є, що голод був організований з політичним завданням, як самозрозуміле й те, що ті завдання ставив ЦК, керований тоді Сталіном і його „соратниками”. Автор не знімає вини з Сталіна, а говорить, що сам він, без підтримки відповідних сил, не досягнув би того, а що найголовніше, що без якихось гарантій тих сил, катастрофи таких розмірів не можна було б заховати перед світом. Полемізуючи з твердженням Мілени Рудницької, в якому сказано, що „голод був організований особисто Сталіном з метою зламати опір колективізації” Поль Половецький вірно твердить, що в 1933 р. селянство вже було в колхозах — оботарене. Заможне селянство, т. зв. „куркул”, було виселене ще в 1928 і 1929 рр. на північ, а ті, які врятувалися, чи втекли з дороги, блукали з паспортами на чужі прізвища по совхозах і промислах. Розважаючи над поставою селянства в рік облоги (1933), автор пише, що „села були втихомирені і спролетаризовані, а селянство було в стані вола приголошеного, але ще не зарізаного”.

З такою оцінкою стану селянства в 1933 р. С. Ленкавський не погоджується, вказуючи, що „Всупереч твердженням Поля Половецького, селяни в тому часі не знаходилися в стані „вола”, приголошеного обухом, але ще не до-різаного. Вони становили завзятий спротив на Україні, Кавказі, Поволжі, навіть на Сибірі вибухають селянські бунти”. В оцінці становища на селі, поданого Поль Половецьким, С. Лен-

кавський вбачає зневагу до селянства і його повстань, „які навіть большевики не могли замовчати і описали такими словами: „куркулі стали масами відмовлятися продавати радянській державі надлишки хліба, яких скупчилося у них немало; вони стали провадити терор проти колгоспників, проти партійно-радянських працівників на селі, стали підпалювати колгоспи, зсипні пункти” („Історія ВКП(б)”, Короткий курс, стор. 267). Цю цитату з „Історії” С. Ленкавський наводить, щоб довести неправдивість твердження Поля Половецького. Одної деталі не завважено, що: написане в „Історії” зовсім не стосується до 1933 р., а мало місце, правда, не так, як то написано в „Історії”, за 2-3 роки перед катастрофою.

Спротиви національного селянства проти колективізації були з 1928 по 1931 р. і тоді побороючи їх, Україну й інші „окраїни імперії” перетворено було в пекло. Очевидно, що не з „саботажами куркулів” велася боротьба, а з спротивом національного селянства проти імперського пляну колективізації. Про це писалося у „Віснику”, а в статті, з якою дискутує С. Ленкавський, мовилося стисло про рік 1933-ий. Автор тієї статті подає свій погляд на атмосферу, що уможливила катастрофу, не чіпаючи перебігу колективізації, про яку говорить Ленкавський, посилаючись на „Історію ВКП(б)”. Та ж т. зв. куркулів два, а то й три роки вже не було на селі, в рік катастрофи вже вигнано було й „підкуркульників” і, щоб знайти виправдання фізичного вимордування отих т. зв. трудових селян, „Історія” й вигадує такі історії про 1933 р., прикриваючи своє злочинство спротивом „куркулів”, які ніби і хліб ховали, і владу тероризували. Не могли вони його поховати, бо в 1933 р. самих „ховачів” не було на своїх обійстях. А взагалі практика ховання хліба в ями мала великі розміри за першого голоду — року 1921. В 30-их рр., в часи найбільшої боротьби за колективізацію багато вже не було чого ховати. Коли й ховали, то у вузниках, а найбільше — в клунках. В степових районах на півдні дещо інакше було.

Програвши в тій першій фазі війну з селянством (рік 1921), большевія підготувалась всебічно для генеральної розправи через два роки після того, як більшість селян було сколективізовано. С. Ленкавський заперечує цифру ко-

лективізації — 95%, — подану П. Половецьким і наводить, за Лисенком, що в 1932 р. було сколективізовано 69%, в 1933 — ?, а в 1934 — 87,7%. Советська статистика дуже умовна і гнучка. Для мене безсумнівним є, що в 1933 році було загнано в колхози між 80 і 90% селянства, але то тільки середня арифметична, а в переважній більшості сіл України було так, що на село в 300 дворів поза колхозали залишалося 3-5. Трохи інакше виглядало це в південних районах України, де відсоток колективізації, був дещо менший, але не нижчий за 80. Та залишімо статистику, вона потрібна була на те, щоб ствердити, що голод був не на те організований, щоб сколективізувати селян. Його організовано через два роки після колективізації, без якої катастрофи таких розмірів не могло бути. Для уясування поставмо питання так: чи була б можливою катастрофа таких розмірів, коли б селянство не було загнане в колхози? Моя відповідь — не була б, бо тоді для переведення такої розправи, якою вона була, не вистачило б 25 тисяч партійців, ту армію треба було б збільшити в кілька разів, бо довелось б воювати з кожним двором, з кожною хатою, а так вони були в колхозній кошарі.

Твердження пані М. Рудницької, що „голод особисто організував Сталін, щоб зламати опір колективізації” розходиться з дійсністю і з історичними фактами. Не був він, на мою думку, і „наслідком бою партії за колективізацію сільського господарства”, як твердить С. Ленкавський, бо колективізація, як уже говорилося, закінчилася, а перебування селян в колхозах уможливило заплановану облогу України перевести в таких розмірах. Не був голод, як то твердить пані М. Рудницька, і наслідком того, що „стоячи перед альтернативою — колгоспи чи голодова смерть — селянство вибрало голод”. Виходить, само себе виморило, щоб не бути в колгоспах. На перший погляд, така постава, мов би виглядає героїчною, але ж в рік катастрофи селяни вже були в колхозах два роки, а крім того така думка мало чим відбігає від пояснень, які давали „соратники” Сталіна і Кагановіча. Коли їх запитували чужинецькі спостерігачі — чого ті люди мруть з голоду на залізницях, — відповідали: вони не хочуть іти в колхози.

Для автора засудженої статті доведеним і самозрозумілим є, що голод організовано з політичних мотивів, пляново. Інша річ, що говорячи про ті мотиви, автор не розкрив історичних відносин московського царства до України, а подав механіку самої організації. Проте, і С. Ленкавський формулює, що „голод був наслідком бою партії за колективізацію”, — не розкриває їх і не заперечує авторові. Наслідок має свою причину. Обходячи її, С. Ленкавський зводить проблему до господарсько-політичних труднощів, подаючи етапи економічної політики большевиків в сільському господарстві. Поль Половецький, описуючи техніку організації голоду, теж не розкрив першопричин його, не подав її в синтезі.

Прояви голоду почалися 1932 р. і того ж року розроблено в Москві було плян облоги України, щоб, винищивши національно-біологічну субстанцію її, покласти край спорові між Москвою і Києвом за те, „кому достанеться наслідіє Богдана”. Закон від 7 серпня 1932 р., на аналізі якого ми ще не спромоглися, став диспозицією облоги України. Чи можна повірити, що автори того закону були такі наївні, що, встановлюючи смертну кару за „розкрадання соціалістичного майна”, під що підпадало і збирання колосків виснаженими дітьми на полі після жнив, вірили в те, що на колосках назбирають багато хліба? Ні, налякати і стероризувати селян і дати легальні, законні підстави для дії виконавцям того диявольського пляну, а перед світом перекласти вину на обложених, мовляв, селяни грабують майно, саботують, тероризують — таке було завдання закону. Цим не хочу сказати, що не було випадків, коли селяни, доведені до одчаю в розпачі, робили розправи з виконавцями пляну. Але узгалянювати того в 1933 р. не можна.

Коли Кагановічеві, який разом із Сталіном командував облогою України, спираючись на апарат і армію тисячників, „один член ЦК, — як пише С. Ленкавський — сказав, що вже людей ідять, то він відповів: якщо ми дамо волю нервам, то істимуть нас з вами. Буде це краще?” (Цитата із статті С. Ленкавського). В цьому реченні суть катастрофи, над причинами якої розважав Поль Половецький у своїй статті. Облога була одною з ланок в історичному ланцюгові взаємин московського царства до України. В облозі, організованій 1933 р. розв'язу-

вався історичний спір Москви за Київ. Зігнавши селянство в колхозні отари, організувавши фортеці (політвідділи совхозів і МТС) Москва вирішувала 300 річний змаг „за наслідіє Богдана. На одну деталь у цій війні не звернула уваги наша публіцистика, не зауважив її і П. Половецький у своїй статті. Начальників політвідділів (командирів фортець, якими були МТС і совхози) затверджував с.-г. відділ при ЦК ВКП(б), очолений тоді Кагановічем. А щоб командири фортець „не дали волю нервам” і для охорони їх від впливу обложених, начальники політвідділів (затверджені в Москві) одержували харчові приділи з Москви. Ця деталь переважна, бо вона говорить про те, як прецизно була продумана та облога.

Посилаючись на рапорт Волтера Дюренті, вміщений в „Нью Йорк Таймсі” за 29 березня 1933 р., стор. 9-4, Поль Половецький доводить, що без отих співучасників пляну, що своїми звідомленнями помагали тиснути московському штабові, катастрофа могла б не мати таких розмірів. Знав чи не знав про це Сталін? Говорячи, що страхіття робив не сам він, а при допомозі виконавців запланованої облоги, що були запалені ненавистю до обложених, автор допустився невірних формулювань, мовляв, Сталін не міг перевірити, бо не виїздив з Кремля, хоч тут же він пише, що „диктатор наказував тиснути все дужче і дужче на селян”. Очевидно знав на підставі звідомлень і заяв, подібно, як то було подано й Кагановічеві. Були й сигнали від комуністів з України, але вони не могли вплинути на війну Москви проти України, в якій стояло питання — хто кого?

Не виправдує автор Сталіна, коли говорить про „страшну” реакцію його, як він, довідавшись про розміри спустошення, „наказав видати зернову позику... щоб перевести весняну сівбу”, тобто засіяти лани, щоб зобрати урожай. Де тут милосердя? Звичайний розрахунок. Текст постанови ЦК ВКП(б) і Раднаркомом з 25 лютого 1933 р. автор наводить з „Нью Йорк Таймсу” за 27 лютого того ж року. Вже через два дні постанова була надрукована в пресі. Це свідчить — як був поінформований політичний світ про те, що діялось в Москві. Може ті, що так швидко інформували про подібні речі і мали на меті відвернути його увагу від розміру злочину. Коли хочемо говорити світові правду, а перш за все собі — про ту ката-

строфу, розміри якої куди більші, ніж під Полтавою 250 років тому, то не можемо обмежуватись тільки на вині Сталіна особисто, а шукаймо причин і співтворців, що помогли приховати той злочин перед світом. Не для того, очевидно, щоб зводити порахунки, а щоб сказати тим політичним силам, що помагали більшовикам те робити, що ми знаємо, як то було і звідки походить антиукраїнізм, яким перейняли ті кола до нас і нині. Найпростіше сказати, що в усьому лихові, заподіяному нам в 1933 році, винен Сталін особисто, а за Полтавську трагедію — Петро, а за „не било, нет” — Валуєв, а за сьогоднішнє „обрусеніє” — Хрущов. Чи таке зведення суті напняття Москви і України виключно до коронованих чи некоронованих осіб, розкриває істоту відносин? — Ні. Коли в спробах автора статті можна бачити тенденції і приписувати йому оте „цар добрий, а лихі тільки інформатори”, то так само при бажанні можна знайти тенденції і в твердженнях, що тільки хтось особисто винний. Звідциль можна робити висновок — не стане царя — і все буде добре. На мій погляд недобре робимо, коли, відступивши від тексту, шукаємо тенденцій. Істина пізнається, а не дається. В шуканні її помилки можливі, бо непомильними будуть тільки ті, що уникають думати. А що нам треба подати істину відносно недавньої катастрофи і, не обмежуючись на особах, пізнати першопричини, історичні підвалини і атмосферу, яку створено було в світі під час облоги, то річ, мовби безспірна.

Полемізуючи з емпірично-спрощеним підходом деяких авторів до катастрофи, Поль Половецький, посилаючись на текст „Нью Йорк Таймсу”, шукав причин її. Не погоджуючись з думкою, що тільки особисто Сталін винний, автор не зводить причини катастрофи до економічних факторів, а гадає, що сатанинський плян розправи „зародився в головах тих, що мріяли понад 300 років про реванш, виплеканий на базі месіянстичної теорії вибранництва”. Не думаю, щоб С. Ленківський заперечував ролю, вагу і значення месіянзму московського царства в непогамованій агресії Росії. Хіба ж Сталін видумав месіянстичні ноти, на яких він промовляв до офіцера зараз після другої війни, називаючи руский народ найгеніальнішим? Ні, доктрину про особливу ролю вибраного народу створено далеко раніше і в ній

треба шукати духових підвалин, розвою московського царства до більшовиків, нею живиться і більшовизм. Месіянзм — не витвір рязанців чи ізраїльського народу, він витвір імперських кол, а на тисячниках з Москви і інших міст Росії та на тих, що пресу тримали, він спирався при переведенні сатанинської облоги України. Автор статті не відкидає і не поменшує вини Москви, а наголошує в отій війні ролю месіянзму в московському царстві. С. Ленківський в своїх запереченнях твердить, що голод був наслідком бою партії за колективізацію і, для підсилення свого твердження, наводить цитату з Леніна про переведення господарства країни на технічну базу сучасного виробництва для ліквідації буржуазії. Коли б погодитись з думкою, що голод тільки наслідок, то як тоді пояснити те, що обложено було тільки Україну і Кубань. Адже колективізація переводилась і в Московщині, і спротив в ній був, але голодом там не морили мільйонів селянства. І не в буржуазії діло, як це запилює очі Ленін, говорячи про ліквідацію її, а у війні проти української нації, проти її державницького „я” — суть. Ішлося про те, щоб підрізати корінь, з якого відроджувалися сили нації. Месіянстична теорія вибранництва мала, з мого погляду, поважне місце в імперській політиці Росії. А. Пушкін не був більшовиком, проте говорив про „стриження і різання народів”, щоб у них не пробудився чести клич. В честі національній суть. Навіть серед сколективізованого селянства вона крила небезпеку, і тому, щоб її убити, — різали і стригли, а формою для того обрали голодову облогу.

Над природою і суттю більшовизму, ЦК якого плянував і переводив облогу, розважають багато, а у нас, на жаль, мало. Відомий руский вчений Г. Федотов, у своїх глибоких студіях про більшовизм, пише, що: „жидівство посідало в рускій революції керівне місце. Ідейно воно не вносило в неї нічого нового, хоч природньо тяжіло до інтернаціонального марксизму”. Мовиться, очевидно, не про гущу жидівського народу, а про певні імперські кола, що були носіями месіянстичної теорії, на базі якої оформився руский марксизм. А він, „революційний (не реформистський) — марксизм є юдео-християнською апокаліптичною сектою” (Г. П. Федотов „Новий Град”, в-во ім. Чехова, 1952). Чи можна вбачати якісь тенденції

I. Хорольський

ПРО ДВА ІМПЕРСЬКІ СТИБКИ

Імперська сатанія готується до 21-го з'їзду партії, що відбудеться десь в кінці грудня. Галасу багато. На підприємствах, в установах, навчальних закладах, колхозах, — скрізь „проробляють” і з ентузіазмом схвалюють тези ЦК про чергову шкільну реформу (тези опубліковані в „Правді” за 16 листопада ц. р.) і контрольні цифри 7-літнього пляну („Правда” за 14 листопада). Це, властиво тези доповіді Хрущова на з'їзді ще глиркої партійної касти. На 8-ми сторінках „Правди” — ліс цифр, за стовпами яких криється ідейно-політична спрямованість: „вести світовий змаг з капіталізмом на економічному ґрунті, де спір буде розв'язуватись не атомовою чи водневою зброєю, а через розвиток економіки”. — Так характеризував Хрущов спрямованість тих цифр. А в преамбулі те завдання перед новою 7-літкою поставлено так: . . . „нам доведеться зробити новий стрибок до якісно вищого стану соціалістичної економіки на шляху її розвитку до комунізму, значно підвищити економічний потенціал Советського Союзу для дальшого піднесення добробуту народу”. Заковеристо написано.

Новий стрибок, щоб підвищити економічний потенціал, бо без нього дорога до комунізму закрыта. Простіше кажучи, дотеперішня економіка, її виробничий рівень, — відсталий, низький, і, щоб змагатись з капіталізмом їх треба піднести і тоді про добробут народу подумати. Після 20-го з'їзду тому народіві обіцяно багато. Нова 7-літка ніби пробує ті обі-

~~~~~

у вченого Федотова за те, що він шукає містичного центру большевицького сатанізму? Месіянїзм на мою думку був духовим рушієм імперської політики большевиків тоді, є ним і нині.

В засудженій статті є чимало недоліків. На головні я вказав. Закінчуючи розважання, думки редактора, хочеться сказати: думаймо, щоб пізнати і розкрити світові отой „царствующий” центр большевицької Росії, в якого мозок — імперський, серце — московське, а сатанинські пляни того центру помагали переводити в життя і ті, що втратили ґрунт національний.

цянки, бодай на папері, уйняти в плян, але узалежнює піднесення добробуту від самого народу, вимагаючи від нього нової, ще більшої напруги. Заходи, якими збираються підносити дисципліну для збільшення „потенціалу”, — драканівські. Лише один приклад з них. Професійні організації виділяють із себе кадри робітничої міліції, як говориться в газеті „Труд” з свідомих робітників. Одягнені в уніформу чи з пов'язкою на рукаві, озброєні, оті „найсвідоміші” будуть вартувати на вулицях, в парках, на фабриках і заводах, і ловити неблагонадійних людей: п'яниць, ледарів, злодіїв, хуліганів та антисоціалний елемент. Про пияків і злодіїв говориться, щоб приховати справжні жертви, проти яких об'явлено похід перед стрибком у комунізм. Ними є неблагонадійні, як пишеться в пресі, балакуни і ті, які не вміють відрізнити шпигунів, навіть і партійці деякі втратили чуйність. Стежити й ловити всіх небезпечних доручено комсомольцям і найнадійнішим партійцям, з яких твориться трудова жандармерія, щоб витиснути з робочих найвищий стандарт для хрущовського пляну.

Плян той виспівується у віршах, в музиці, як новий стрибок до комунізму. Так під музику твориться суспільна атмосфера перед схваленням нової 7-літки. Історія з нею досить повчальна.

В лютому 1956 р. 20-й з'їзд компартії, після доповіді Булганіна, схвалив „розроблені директиви на шостий 5-літній плян розвитку народнього господарства СССР на 1956-60 рр.”. За цим пляном, темпи розвитку господарства передбачено було дещо менші, порівняльно до 5-ої п'ятилітки. І ось в грудні того ж року пленум ЦК ствердив нерéalність пляну, бо він ставив непосильні завдання. Почали уточняти, виправляти, цебто знижувати заплановане, щоб затвердити плян на Верховній раді в першій половині 1957 р. Але ні в першій, ні в другій половині року плян не затверджувався, бо в практиці його виконання виявився нерéalним, провалився. Вирішено виробити новий плян, в якому об'єднано два роки попе-

реднього з наступною 5-літкою. Так родилась 7-літка.

Кілька цифр, що дадуть уявлення про причини провалу шостої 5-літки. За п'ять років (1956-60) виробництво чавуну мало збільшитися на 20 мільйонів тон, але за перші 3 роки з наміченого пляну виконано було близько 30% запланованого. Те саме з сталлю, а з виробництвом електроенергії сталося ще гірше. А найгірше, зовсім погано, — з виробництвом товарів широкого вжитку. У вересні 1957 р. вперше згадано про 7-літній плян („Правда” з 26-го вересня 1957 р.) і вказувалось тоді, що нові поклади природних ресурсів мають забезпечити зріст виробництва в багатьох важливіших галузях промисловости. Вереснева постанова ЦК і Ради міністрів про підготовку перспективного пляну на 1959-65 рр. зобов'язала розробити новий 7-літній плян до 1 липня 1958 р. Але й це розпорядження, вірніше указ, залишився на папері. Знаючи советську тоталітарну систему, тяжко повірити, щоб проволочка з складанням пляну була зумовлена технічними труднощами, які мали подолати автори проєкту. Треба думати, що причиною її були внутрішні імперські труднощі і розходження на імперській верхівці.

Виступаючи з доповіддю на ювілейній сесії Верховної ради (листопад 57 р.) Хрущов намалював тоді перспективу величезного піднесення імперського господарства „приблизно на 15 років” і назвав високі цифрові показники в багатьох галузях виробництва, плянуючи до 1972 р. Але про 7-літній плян, який тоді виготовлявся в імперських економічних лабораторіях, нічого не чути було. Вперше про нього заговорив „хазяїн” в Ставрополі, 14 жовтня ц. р., коли вручав ордени Леніна „знатним людям”. Тоді ж названо високі цифри цього перспективного пляну в багатьох виробництвах. Говорячи про грандіозні завдання, які ставить плян, Хрущов заявив, що „цифри, які характеризують розвиток нашої економіки на 7 років, видаються просто неймовірними; коли ці цифри стануть відомими, то весь світ буде здивований перспективами соціалістичної економіки” („Правда” за 15 жовтня ц. р.).

Цифри, проголошені в цьому пляні, дійсно величезні, а головне, що вони мало чим різняться від тих, які Хрущов проголошував на

15 років і в Ставрополі на 7 років. Виглядає так, що намічене на 15 років, вирішено здійснити за 7 років. В тезах пляну сказано, що він має бути пов'язаний з 15-річним перспективним пляном. Імперія, як говориться в тезах до пляну, „вступає у найважливіший період свого розвитку, в період розгорнутої побудови комуністичного суспільства”. В 1930 р. (16-ий з'їзд ВКП(б) було проголошено розгорнутий наступ соціалізму по всьому фронтові, а 21-ий з'їзд, що затвердить 7-літній плян, проголосить плян розгорнутої побудови комунізму.

Хоч в тезах не сказано, який той комунізм і як здійсниться стрибок до нього, — зате в мотивації тез виразно говориться, що основним завданням є „догнати і перегнати найбільш розвинені капіталістичні країни щодо продукції на одну душу населення”. Не нове це, тільки виразно наголошене. Не нові й міроприємства, що вже запроваджуються для боротьби з „антисоціяльними елементами”, при підготовці до отого „стрибка”. А що буде як почнуть „стрибати”?

**

Другим „стрибком” є реформа шкільництва, про яку говориться в тезах ЦК КПСС „Про укріплення зв'язку школи з життям...” („Правда”, 16 листопада ц. р.).

Майже рік базикає імперський бос про благородство фізичної праці, докоряючи молоді, що вона, після закінчення середньої школи не хоче йти на виробництва і в колхози. В літературі ту балаканину вбрано у відповідні сюжети, де виспівується як захоплюються дівчата з середньою освітою годуванням свиней, ждучи зустрічі з щасливими трактористами при співах соловейків. А оце в тезах партії і уряду, які займають повні три сторінки „Правди”, розроблено до деталей систему перебудови шкільництва, і ні згадки в них про обов'язкову середню освіту, як то було досі. Обов'язковою стає 8-літня школа, в якій загальна освіта буде пов'язана з працею. Закінчивши таку 8-літку, молодь (дітвора) зобов'язана „включитись у суспільно-корисну працю на підприємствах і колхозах”. Робиться це, як твердять тези, для того, щоб „виховати молодь в дусі героїчних традицій робітничої кляси і колхозного селянства”.

Повну середню освіту молодь може набувати після 8-літки на протязі 3-ох років у трьох типах шкіл, де навчання поєднується з працею на виробництві і в колхозах, до яких прикріплюються ці школи. Таким чином, юнацтво шкіл стає учасником виконання виробничих плянів підприємств і колхозів. Під час „розгорнутого соціалістичного наступу” (після 1930 р.), модними стали в імперії школи ФЗУ (фабрично-заводського учеництва); тепер, стрибаючи в комунізм, імперія запроваджує їх у трьох варіантах.

Розмір статті не дозволяє на повну аналізу шкільної реформи, до неї повернемось. Політичне вістря цієї реформи спрямовано на те, щоб виробити з молоді технічно-рефлекторний тип людини, не думаючих виконавців. Думка в московському царстві — найнебезпечніша для Кремля. А найголовнішим у реформі є політика обрусіння шкіл національних республік, яку ляпідарно унято у 19-ій точці тез. Наводимо її повністю:

„У радянській школі здійснено навчання рідною мовою. Це один з важливих здобутків ленінської національної політики. Разом з тим у школах союзних і автономних республік поважно вивчається і російську мову, що є могутнім засобом міжнаціональних зв'язків, зміцненням дружби народів ССРСР і залучення їх до скарбів російської і світової культури. Однак, не можна не враховувати того, що по лінії вивчення мов у школах союзних і автономних республік існує велика переобтяженість дітей. Справді бо, в національних школах діти вивчають три мови: рідну, російську і одну з чужих. Треба дослідити питання про те, щоб надати право батькам вирішувати, в школу з якою мовою навчання віддавати своїх дітей. Якщо дитина вчитиметься в школі, де викладають мовою одною із союзних, або автономних республік, то вона, на бажання, може вивчати також російську мову. І навпаки, якщо дитина буде вчитися в російській школі, то вона може, на бажання, вивчати мову одної з союзних або автономних республік. Розуміється, на це треба йти при наявності необхідних контингентів дітей для укомплектування клас з тою чи іншою мовою навчання”.

Точка дуже цікава, вона таки історична. Російська культура поставлена на рівні з світовою культурою. Щодо мови, то завдання поставлено ясно: імперську мову (руську) будуть вивчати всі, бо ж тільки через неї можна збагнути „багатства рускої і світової культури”, а вивчення рідної мови стає необов'язковим, і це в т. зв. „суверенних республіках”. Чи треба вивчати її, про це будуть вирішувати

А. Орликовський

НОВА ФАЗА ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ З ЮГОСЛАВІЄЮ

Економічна „війна” Московської імперії з Югославією, з метою зламати її, не вдалася, бо Захід цим разом дуже серйозно поставився до підтримки Югославії, а гнучка політика Тіта привела до деякого господарського відпруження чи поліпшення країни. Основним питанням для Югославії є зберегти державну незалежність, відмінно від других червоних країн середньої Європи, як Польща чи Чехословаччина, які далеко не мають цих суверенних прав, що Югославія. Для Росії тітівська держава є такою ж зрадницькою, як Україна часів Мазепи. Доки Югославія зберігає незалежність, доти Росія не стане повним господарем Адріатики. Для підсоветських та сателітських народів Югославія це приклад домагатись бодай такої незалежності.

З цієї причини, доки Югославія існує незалежною, доти московське великодержавісе усе буде неспокойним за своє завтрішнє, не лише в сателітних країнах, але навіть в Україні, чи прибалтійських республіках, які є складовими частинами самого ССРСР.

Тому Росія, не здолавши Югославії господарським тиском, пішла нині чи не на останній крок в розгромі цієї держави, а саме, розподілу югославської федерації народів на окремі національні республіки, підсилювання ненависти між народами Югославії. Зараз Кремль пробує розгравати карту македонської незалежності та приєднання альбанської автономної області до Альбанської просоветської республіки.

Македонська проблема не нова. Постала вона в кінці минулого та початку цього століття, коли на Балканському півострові формувались що раз то нові незалежні держави, починаючи від Греції — 1821, через Сербію — 1878, Болгарію — 1908 та Альбанію — 1912.

Розпад Турецької імперії поставив перед світом проблему державності балканських народів, а серед них

батьки з дітьми. „Найдемократичніший” спосіб розв'язки ліквідації рідної мови в містах, щоб обмосковити молодь їх, а тоді легше це буде це зробити і на селі. Хто ще не збагнув імперської суті і природи большевизму, радимо простудіювати 19-ту точку реформи шкільництва. Що там Валуєв, який хотів утвердити „не було і нет”! Далекосяглим задумом імперський большевизм поставив завдання через русифікацію шкіл здійснити валуєвську мрію. Обрусительний курс вбрано в „демократичні” казуїстичні формули. Задум далекосяглий, та чи здійсниться він? Не легко доведеться здійснювати стрибок в комунізм імперській сатанії, коли, готуючись до нього, застосовується такі драконівські заходи. Але й вони не допоможуть.

Д-р. Ярослав Богдан Петришин

ЛЮДИНА НАУКИ

(В сокоркльїтя смерті великого вченого проф. Хвєдора К. Бовка)

Дня 29 червня ц. р. минуло сорок років після смерті Хвєдора Кіндратовича Бовка, українського вченого світової слави в галузях археології, соматологічної антропології і етнології. Тому, що на наступний рік підготовляється українська і чужих мовах ювілейну книгу, що допоможе читачеві ознайомитися з подорожцями життями і працями і достовірними джерелами щодо наукової діяльності Хвєдора Бовка, обмежимося у цій статті до головних даних про цього видатного українця.

Хвєдир Кіндратович Бовк народився 5 березня 1847 року в селі Крячківці, Пирятинського повіту. Там же прожив молодий Хвєдир свої ранні роки. Родинне оточення, в якому він виросав, становило цю атмосферу, що оповила його серце і розум та надала тону його пізнішій широкомасштабній активності. Батьківський старокозацький дім, що в ньому племаский старокозацький дім, вніс у серце юнака любов до рідного народу, а зокрема подив до високих і блискучих чеснот та лицарських прикмет наших козаків. Таке виховання вказало в його пізньому віці шлях невтомної праці і самопосвяти для науки, що через неї він причинився до підвищення престижу української людини і її культури в очак цивілізованих народів.

Вертуючись до життєпису, згадаємо, що до середньої школи після Хвєдора в Ніжнєму, У вісімнадцятому році життя юнак почав свої університетські студії в новоросійському університеті, але в тому таки році, він вступив на юридичний відділ фізико-математичного факультету в київському університеті. Після закінчення студій він зарікувався на прожиток у конторній палаті, однак увага юнака була звернена на політику і науку. Хвєдир Бовк став активним членом Київської Старої Родади. Молодий глибокого в тодішній час українського патріотизму.

В його наукових працях київського періоду в діяльній етнології помітні впливи Михайла Драгоманова і професора Антоновича. Між 1876 і 1878 роками Хв. Бовк перебував у швабцарській Женеві, де брав активну участь у редагуванні „Родади“. Вернувшись до Києва, він не міг залишитися там довго. Політичні переслідування і налічка зі сторони царської Москви змушувала його коронитися. Згідно з достовірними джерелами, після своєї втечі з України, Хв. Бовк опинився в Італії, де провів цілий рік. Два пізніші роки він провів у різних місцевостях Лобуджкі. — Пова кордонами України скитався Хв. Бовк до 1906 року (1882-1886 — в Женеві; 1886 — в Італії, 1887-1906 в Парижі), хоча в міжчасі він відвідав чотири рази Західню Україну.

Свій побут у Парижі Хв. Бовк використав для наукової діяльності. Він був співректором французького наукового журналу „L'Anthropologie“, що в ньому поміщував багато наукових праць на українські теми. Велику частину Бовкових праць друковано в „Revue des Traditions populaires“, „Melusine“, „Revue Internationale de Sociologie“, „Bulletin de la Société d'Anthropologie de Paris“, у виданнях міжнародних наукових з'їздів, в енциклопедіях і словниках, а також у відомому німецькому журналі „Am Trübel“.

В Парижі Хвєдир К. Бовк докторувався на факультеті природничих наук при тампозному університеті. Його дисертація: „Variations squelettiques du pied chez les Primates et dans les races humaines“ („Кістякові відмінності ноги у приматів і в людських расах“) звернула увагу тодішніх фахівців у галузі анатомічної антропології в цілому світі. В Парижі Хвєдир Бовк викладав антропологію, передісторичну археологію і етнологію. Його уважали тоді першим експертом передісторичної археології Східної Європи. Він мав найбільш авторитетний голос в оцінці археологічних відкриттів в Україні, хоча не був прийнятим при тодішніх розкопках.

Під час літніх фєрїй 1903 року Наукове Товариство імени Шевченка запросило Хведора Вовка до Львова, куди він і поїхав. Там наш вчений зібрав довкола себе гурт молодих природників і медиків, щоб з їх участю вивчати антропометричні проблеми українського населення Західної України. До визначних західньо-українських студентів Хведора Вовка належав Іван Раковський, який велику частину свого життя присвятив антропологічним студіям нашого народу. — Публічні виклади, поруч з антропометричними вимірами в різних околицях Західної України виповнювали час тамошнього побуту Хведора К. Вовка. — Літньою порою в наступних роках (1904, 1905 і 1906) Хв. Вовк приїжджав до Західної України, щоб збирати етнографічні матеріали між нашими селянами.

Як науковий авторитет був запрошений до Петербурга. Там працював як музейний консерватор та вивчав етнографічні проблеми, базуючись на матеріалах, що їх він зібрав був в Західній Україні, а також (від 1907-го року) викладав анатомічну антропологію, порівняльну етнографію і передісторичну археологію на петербурзькому університеті.

Починаючи від 1908-го року, Хв. Вовк використовував час літніх фєрїй для археологічних розкопок в Мізині на правому березі Десни, а також збирав етнографічні матеріали в Україні. Крім цього він переводив антропометричні виміри на українцях з участю своїх учнів: Алєша, Артюхова, Кондрашенка, Краснова, Крижанівського, Лебедева, Прохорова, Руденка, Сахарова, Сержпутовського, Чикаленка, Шульгина і інших. При вимірах Хв. Вовк користувався інструментами, що їх вживали тодішні французькі антрополози.

В 1917-му році петербурзький університет надав нашому вченому почесний докторат географії і етнографії.

В червні 1918-го року Хведір Вовк покинув Петербург, удаючись до Києва, де мав працювати в тамошньому університеті. На жаль, не судилось вченому доїхати до столиці. В подорожі він захворів на „еспанку” і помер у Жлобині на Білорусі, де поховано його тлінні останки в сільському кладовищі.

Як уже згадано, Хв. Вовк працював головно в галузях: етнографії, соматологічної антропології і передісторичної археології.

В ділянці української етнографії він є одним із перших піонерів, що, перейшовши стадію самого збирання етнографічних матеріалів, почали надавати тим матеріалам систематики і наукового значення. Хведір Вовк взорувався на тодішніх клясиків, а найбільше захоплювався науковим підходом Е. В. Тьєлоґа, що його ще донині вважають одним із найповажніших етнологів.

В галузі української антропології Хв. Вовк перший проміряв за участю своїх учнів велике число українців і систематично обробив зібрані ним антропометричні матеріали, що охоплюють цілий український нарід включно з нашою спільнотою в Бачці (в Юґославії). Його публікації в цій галузі є ще й донині головним джерелом інформації щодо соматичних прикмет українського народу. У своїх працях він довів антропологічно, що українці займають окреме місце серед своїх сусідів. Хведора Вовка вважається загально батьком української антропології.

В ділянці передісторичної археології Хведір Вовк переконав західноєвропейський науковий світ, що помилкою є, будь-то би людські культури на території України стояли куди нижче, ніж західноєвропейські в старокам'яній добі, або навіть цілком не існували, як думало багато західних археологів у тодішній час. Вовкові твердження і докази були такими влучними і переконливими, що ні один із поважних світових науковців не мав відваги їм перечити. Наукові погляди нашого земляка були великим кроком вперед і збагатили не лише знання про старокам'яну добу на Україні, але також спричинилися до цілковитої ревізії поглядів у світовій археології. — Такий успіх Хв. Вовка не здивував нікого, бо він базував свої твердження і докази на фактах. Він же сам з участю своїх учнів відкрив у Мізині на правому березі Десни в гирлі глибокої балки палеолітичну*) стоянку, що — на здивування всіх західноєвропейських археологів — виявила залишки напричуд високої людської культури.

Сліди культури тієї доби знайдено в багатьох місцевостях України: по обох берегах Дес-

*) Палеоліт — слово грецького походження і значить „стародавній кам'яний вік”. Доба палеоліту, за обчисленням вчених, на Україні сягає від 400.000 до 8.000 років тому.

ни, в районі Києва, на Полтавщині, Кам'янець-Подільськ, в Криму, в районі Львова, на Буковині, на Закарпатті. Відкриття Хведора Вовка про старокам'яну культуру на Україні стали авторитетними в науці цілого світу. Дальші розкопани і відкриття багатьох вчених-археологів на території України підтвердили все, виявлене нашим світовим вченим. З його відкриття світ довідався, що в старокам'яну добу рівень культури тодішньої людини на Україні був порівняльно дуже високий. Якщо ідеться, напр., про живописне мистецтво, то мізинські геометричні зображення на кістках з застосуванням фарби є найдавніші в усьому світі (розкопки 1955 р. у Мізині). Вони попереджують французькі розписи фарбами на гальках т. зв. чурнигах, які до винаходів Хведора Вовка вважалися найстарішими.

Якщо вже мова про мистецтво, то належить на цьому місці вказати ще й на висліди довголітніх студій, що відносяться до проблеми походження меандра, що його виявив Хв. Вовк на першому браслеті з бивня мамонта в Мізині**). Студії над походженням меандра започаткував учень Хв. Вовка — Л. Е. Чикаленко, якому в головній мірі завдячує археологія доказ про те, що найраніший меандер на світі є мізинського походження.

При археологічних розкопках встановлено, що найраніші сліди музичного мистецтва на цілу Східню Європу були в старокам'яних поселеннях Подністров'я.

У своїх чужомовних працях Хв. Вовк вживав термінів: „Україна“, „українець“, „український“ і в такій формі їх вживали і вживають чужинецькі автори, торкаючись проблеми Мізиня. Повага вченого і пошана до нього не дозволяють чужинцям змінювати ні тих термінів, ні високопрофесійного стилізування його археологічних концептів.

Матеріали до біографії і праць Хв. Вовка читач знайде у спогадах і наукових студіях численних авторів. До останніх належать м. ін.: Михайло Грушевський, П. Стебницький, Іван Франко, Михайло Драгоманів (також листування останнього з Хв. В.), Левко Е. Чикаленко, Галина Вовк (дочка Хв. Вовка), Сергій Єфремов, Ігнат Житецький, В. К. Дебагорій-Мокрєвич, О. Алешо, Данило Щербаківський (брат Вадима

***) Другий браслет знайдено там-же в 1955 році. Мистець прикрасив цей останній не меандром, а ялинковим візерунком.

СИМОН ПЕТЛЮРА НЕЗНАНИЙ

... Все я мріяв про ті часи, коли зможу здійснити деякі еґоїстичні пляни щодо літературних праць... Взагалі, літературна критика мене манить до себе, але обставини складаються так, що я все одволікаю й одволікаю... Ось вже другий місяць, через справи журналу (редагування московської „Укр. Жити“ — ред.), ніяк не можу написати свої статті про Франка, хоча б і хотілося озватися на ювілей цієї власне трагічної людини в історії українського відродження.

... Я зовсім не належу до категорії песимістів слезоточивих і настроїв рідко мною панує. До того спричинилась, як се не дивно, моя професія службовця в комерційному підприємстві, яке досить навчас витривалости вдачі і замиканню нервових імпульсів.

Лютий (?) 1913.

... Коли я через 8-10 років не прилучуся „к праотцям моїм“, а стану банкиром або директором якогось акційного товариства, закличу Вас редактором спеціально для Вас створеного журналу, де матимете вільну руку висловлювати які хочете ересі і бештати які хочете рідні святині, чи то будуть персони-нотаблі, чи явища культу національного, чи свині, що оточували, приміром, Франка тоді, коли він був таким самотнім, чи, зрештою „дорогі товариші“ в листах, а на ділі, у відношеннях — стерви. Отож, не губить надії на ті часи, мимо того, що вони, скоріш всього, ніколи не настануть.

... Франко-учений вбив Франка-поета, і я не знаю, чи то на добре вийшло, бо й без Франка хтось з гробкопателів написав би про карпаторуське письменство, а „Зів'ялого листя“ або „Мойсея“ інший не напише. Скільки ж то коштовних речей залишилось ненародженими...

... Пишу Вам лежачи в качалці: до сього приневолює якась смертельна втома, яку все треба подолати...

(Май (?) 1913)

... Як Ви справді закоханий в Лесю Українку, се дуже похвально... Подайте літературну характеристику сеї письменниці: адже ж вона варт сього, тим часом про неї українська критика мовчить. Се я поясню тим, що представники критики не доросли до письменниці. Щоб її критикувати, треба знати принаймні не менше, як сама Леся Українка, а сього, напевно, Біг дасть нашим критикам! Я, в кожному разі, вважаю, що стаття про Лесю Українку — за Вами!

... Коли мені висловити і свої бажання вільно до сеї майбутньої статті Вашої, то м. ін. покористуйтеся в ній порівняльною методою там, де Леся Українка твердить щось своє, власне на світові, вже оброблені теми (прим. „Камінний господар“). Се цікаво б було.

Щ.), А. Носів, Євген Дзбановський, Іван Раковський, Ростислав Сндик, Рябінін-Скляревський, М. Сумцов, Н. Сумцов, Д. Н. Анучин, Д. О. Золотарьов, К. С. Кун (американець) і багато інших. Сам Хведір К. Вовк склав список своїх праць, що знаходяться в Кабінеті Антропології його імені в Києві.

Федір Одрач

НЕВДАЛА ВИПРАВА

I

Группенфюрер Шарф був людиною ініціативною і відважною. Був він теж і заслуженим вояком з тримісячним стажем фронтових боїв десь за Смоленськом. Про фронтові бої він висловлювався піднесено, при чому для великої поваги і „суворого” ефекту стримувався смоктати люльку, що повсякчас стирчала в його устах. Він теж зараховував себе до щасливих, про що нікому не говорив, бо таких речей не говориться навіть приятелям. Отже, його там за Смоленськом поранено. Червоноармійська куля нарушила йому коліно і він, після операції, міцно налягав на ліву ногу. Операцію доконав лікар Шайн у його рідному місті Тегліх, куди вислало його фронтове начальство на відпочинок і лікування. Після вилікування, лікарська комісія Тегліху признала його двадцять процентів утрати здоров'я, що його і врятувало від чергової фронтової небезпеки. Та сумірне його життя в Тегліху, під опікою вірної дружини Еріки довго не тривало. Одного дня отримав він призначення на пост группенфюрера в околиці Луцька, на Волині. Перед виїздом йому дано натяк, що він там, на Волині, матиме групу вояків-службовців, з якими виконуватиме функцію господарчу під зверхністю Луцького лядвїртшафту. Таке призначення втішило Шарфа, бо він уже знав, які можуть бути вигоди на такому „господарчому” пості, та ще й в Україні. Він зворушливо попрощався з Ерікою, яка три рази повторила: „Мій дорогенький Отто, тільки бережи себе!”

— Не журися, Еріко, — потішав чоловік, — мені нічого поганого не станеться. Я ж їду не на фронт; їду я на відповідальну і корисну посаду. Ти ж сама знаєш, що Україна чортівськи багатий край. Шпеку там до біса, яєць, масла... Я впевнений, що по двох тижнях ти вже не будеш споживати препаскудну маргарину з фабрики „Крафт”, яка дряпає тобі горло і яку витягають у фабриці з антрацити.

— Це правда, дорогенький Отто, це правда. А все ж, бережи себе. Не лізь туди, де небезпека. Я чула, що там бандити завелися. І як прийдеться тобі битися з бандитами, то тримайся кущиків, чи ховайся за пагорбками, а вже твої підвладні хай у лобову наступають. Во подумай, яке ж було б моє життя без тебе?

Ці настанови вірної дружини сприйняв Шарф зворушливо і щиро. Він навіть не припускав, що має аж так вірну дружину, хоч іноді й сумніви вдиралися в його серце. Відомо ж бо — війна... Підмаститься якийсь молодий „відпусник”, придобриться і наслідок може бути крайнє прикрій.

Як тільки він зголосився у вищого службовця лядвїртшафту у Луцьку, у пана Фіхте, його відразу ж призначено группенфюрером невеличкої узброєної в автомати групи, що мала свій постій у селі Безкупчичі Берестецького повіту. Група ця квартирувала в поміщицькому мурованому будинку, під ліском, неподалік від річки. Група складалася з десятиох вояків різного віку і різного військового стажу. Були це

переважно зондерфюрери, яких повстанці викинули з районів і вони тепер безперервно мріяли про втрачені посади і лаяли „бандитів”. Герр Кунде, по сороківці пан, заступник группенфюрера, привітав нового свого зверхника стримано. Він відрекомендувався по-військовому стоячи на струнко.

— Зондерфюрер району Голоби, группенфюрер, до-теперішній адміністратор багатого району і постачальник харчових продуктів лядвїртшафтові в Луцьку.

— Чому ж ви тут?

— Бандити вигнали! Звідомлюю сумлінно, группенфюрере, що ця ось земля засмічена українськими бандитами, людьми крайнє дикими і безпощадними. Мій помічник, блаженної пам'яті Айхе, втікаючи від цих бандитів, утопився в ставку. За ним бандити відкрили кулеметний вогонь і поранили в голову. Падаючи у воду, він ще мав силу крикнути „Гайль Гітлер” і потім замовк навіки.

— Я волів би бути в африканській джунглі, як тут, — забрав голос пан Гайге, теж зондерфюрер іншого району. Був це худощавий пан із туго напханим наплечником. Руксака свого він ніколи не скидав із плечей; був постійно в бойовому поготівлі. Із руксака виставав бохонець чорного хліба, на грудях у нього висів шолом, в якому було три тузіни яєць, кусник солонини і такий же кусник сільського сиру.

— Ви дивитесь, группенфюрере, на ці ось мої істинні запаси. Я, вибачте, практична людина: харч, це перша потреба вояка, без якої ноги не будуть прудкі, ані голова не буде зі свіжими думками. Свіжість мислення необхідна під час дії проти бандитів, прудкість ніг менше потрібна для швидкого наступу, а може й, коли велика небезпека, до блискавичного відступу. До речі, нам годилося б цю урочисту хвилину відзначити трапезою.

— Зовсім доречне зауваження, — підхопив герр Кунде.

Величезний дубовий поміщицький стіл незабаром строкатів сільською закускою, як вареними яйцями, старою солониною, ковбасою, білим сиром, чорним хлібом і навіть кислотою капустаю. Передбачливий Гайге присвоїв її ціле барильце від бискупицької селянки, і „притаскав” до поміщицького двору. „Складка” харчів відбулася за німецьким зразком: кожен з групи мусів покласти на стіл визначену паном Кунде дану кількість харчів; хто не мав яєць, змушений був покласти більше солонини, чи ковбаси; хто не мав ковбаси і солонини, мусів надолужити хлібом, чи сиром, чи тим, що мав у руксаку. Таким чином збірна трапеза була справді груповою і кожен мав повне право їсти стільки, скільки дозволяв йому шлунок, не побоюючись, що хтось буде кривитись. Миршавенький Цвітав, заступник якогось зондерфюрера поставив на столі дві немарковані пляшки самогону і скромно сказав:

— Мої панове, чиста житнівка. Алькоголю має під п'ятдесят ступенів, щіпає за язик і заколисує благодійністю нерви.

Перші чарки випито за фюрера, другі за перемогу, треті за Райх і четверті вже були питі хаотично; слабші голови відсахувалися від наповнених чарок, сильніші пили без тостів.

— Мої дорогі солдати, — промовив групенфюрер Шарф, — я вдячний фюрерові, що він прислав мене сюди на важливу посаду. Мені незвичайно мило сидіти з вами, дорогі мої, попивати міцний шнапс і поділати свіжі селянські Божі дари. Я обов'язково напишу про це своїй Ериці і підкреслю, що наші славні вояки господарчого ресорту, це золоті люди і безмежно щедрі, і товариські до крайности.

— Браво, групенфюрер! — заплескали в долоні підвладні.

— Я досвідчений вояк, — вів далі групенфюрер, — мене не так легко перелякати і я знаю, що це порядок, і я рішуче буду наводити цей порядок. Ото ж, мої дорогі солдати, терен доручений нам ми мусимо очистити від бандитів. Наша стара, прислівна пруська твердість мусить бути твердіша від граніту; півдиких свавільних місцевих людей ми не будемо гладити по головці, ми станемо тут твердою ногою і ніхто нас не зрушить з місця. Моя Еріка мене прекрасно знає, коли б вона була тут, вона б вам сказала: Мій Отто, це криця, це носій порядку і апостол дисципліни. Тревничок, дорогі мої солдати, перед моїм домом обстрижений, парканчик помальований зеленою фарбою, хоч і знаєте, що в Райху не так легко тепер купити фарбу і пензель. За Смоленськом, любі мої, я бачив не такі дива і хоч мене лютий ворог поранив, але перемога моя, бо я живу і буду жити. — Він прополокав самогоном горло і вже незв'язно говорив про свій Тегліх і дім, знов про травничок і зразковий порядок на Грінґассе, де він родився і зріс.

— Дикі тут люди, це правда, та дідькові сини влучно уміють стріляти, — звучно почав Кунде. — Я сказав би, що фронт не так небезпечний, як ця країна. Що хата, то ворог, що куц, то засідка.

— Я тих людей ніяк не можу зрозуміти, — вмівся п'яним голосом Цвітав. — Мого шефа, зондерфюрера Штайна пристукали, дідькові сини, в ліжку. А все сталося через Ранду. Така собі полька, з носиком задертим, з устами червоними, з ясним кучерявим волоссям. Зондерфюрер Штайн на п'ятдесятому році життя закохався по вука. Їздив з нею по селах, давав через Ранду розпорядження, бо вона була перекладачкою. Покличе отак сільського старосту і до Ванди: скажи, душко, цьому хлопкові, що ще сьогодні має відставити до мого району двадцять молодих корів. Ванда переповідає сказане, а хлоп розводить руками і щось говорить.

— Що він ляпас, душко?

— Він каже, що корів не дасть, бо німці на те не заслужили.

Герр Штайн червоніє на обличчі і замашисто б'є хлопа по пиці. А потім бере його з собою...

— Я додумуюся який кінець, — посміхнувся Шарф. — За таку нахабність годилося б не тільки хлопську маківку розторочити кулею, а й його село спалити і...

— Тут такі сцени на кожному кроці, — сказав Гайґе. — Та це не помагає. Вперті тут люди. До того ж, може та полька перекрутила сказане хлопом. Таке часто тут водиться. Поляки не люблять українців, а українці не люблять поляків, ми ненавидимо і поляків і українців, поляки з нами співпрацюють і мріють, щоб нас шляк трапив, а ми користуємося ними і теж мріємо їм і українцям голови скрутити. Як, бачите, групенфюрере, заплутаний вузол.

— Ну, може б ви докінчили про долю Штайна, — нагадав групенфюрер.

— Що ж, його доля трагічна. Він занадто вірив у свої сили. Приїхав у село, набив старосту, вибив зуби секретареві сільської управи, навіть потовк свого візника і після такої катавасії залишився в селі ночувати... з Вандою. — Цвітав цмокнув язиком. — Нікуди правди діти, та польська дівчина — медочок. Чортівськи вміла груди випинати, і потрапила бути закоханою. Треплялося, що й переді мною свої принади демонструвала. Це, звичайно, помітив шеф.

— Ти, Цвітав, скотина, — сказав він. — Чого витрищусь очі перед Вандою? Не забудь, що в райху чекають на тебе троє дітей і фрав Цвітав.

— О, я це знаю, герр Штайн, на мене справді чекає моя Гертруда і троє дітей. Але, з дозволу, у вас теж вдома родинка...

— Мої діти вже дорослі, маю навіть онуків. А моя Зузі, мусиш знати, дала мені свободу. Вона сказала: „Я знаю, що ти там... і я не буду гніватися. Постарілася я... А от, про пачки, — мусиш пам'ятати. Якщо не будеш мені присилати шпек, масло, сир, товщ, — буду на тебе гніватися. І покійний шеф вислав пачки і отримував від своєї Зузі листи вдячності. І от, кінець який особливий... Притовкли бандити в ліжку. Подушкою задавили, а Ванду прив'язали до трупа і відставили вночі в район.

— Особливість, що й казати, — не то злобно, не то з іронією сказав Шарф. — На фронті такі речі не трапляються. Там за любку править автомат, і взагалі, ці любовні історії на шкоду тільки виходять нашій справі. — Він довше спинився поглядом на Гайґе і зі сміхом сказав: — Ум гіммель, ви, Гайґе, навіть з рукавом сидите за столом! Хіба ж думаєте, що вам украдуть?

— Я практична людина, герр групенфюрер. Що має мусить бути коло мене. Апетит у мене нівроку, та й всяко може бути. Ану ж, як би зараз наскочили бандити... Між нами зчинилася б метушня, кожен шукав би своїх речей, а я чи до наступу, чи до відступу був би перший.

— Не турбуйтеся, пане Гейґе, я поставив довкола будинку варту, — заспокоїв його Кунде. — Нашого гнізда бояться бандити, — звернувся він до Шарфа. — Мури тут грубезні, куля не проб'є. Навіть Дубовий обходить Безкупичі.

— Ну, ну, не слід викликувати тигра з джунґлі, — перебив Гайґе. — Цей тайфель любить несподіванки. Нападає завжди в непригожий для нас час. Як би він виношив, що ми за трапезою, напевно підповз би з гранатою під мури цього будинку.

— Ми його вловимо! — з притиском сказав групенфюрер. — Ми його матимемо живого або мертвого. Побачите!

Товариство підірвалося за столом на струнко. Шарф крикнув: Зіг! — Товариство: Гайль! Групенфюрер знов: Зіг, товариство — Гайль. За панським дворцем жалібно вили пси, неподалеку червоніли заграви на тлі темного обр'ю.

II

Від Безкупицького дворища повільно рухався ланцюгом невеличкий відділ Шарфа до хуторів Д., щоб там стягнути від непокірних селян контингенти зерна і худоби. Вояки Шарфа були озброєні, як то кажуть, по зуби; у кожного був автомат, при лівому боці пістолі, за поясами з мосяжною пряжкою та написом „Гот міт унс“, кожен мав по чотири гранати. Пан Гайге дещо вайлувато дріботів на кінці ланцюга, здається, йому не спішно було до хуторів Д. Відділ рухався долиною, вздовж річки з низкими берегами. Заступник шефа, пан Кунде, вів відділ вузькою стежиною, ліворуч якої були вглибини. Ці вглибини кожної хвилини могли бути придатні для його вояків, коли ворог з укриття відкриє по них вогонь. Неподалік від цих углибин низькою стіною тяглися чагарники ліщини. Пан Кунде, хоч намагався бути бадьорим, все ж ніби ненароком, час до часу поглядав на ці чагарники; ворог, звичайно, може вже й заляг там і чекає, аж вони вийдуть на той он пригірок, щоб зручніше по них сипнути кулями.

Позаду, на горбку залишився поміщицький будинок, що між липами і кленами червонів азбестовим дахом. Там залишилася тільки двочленна залага — найвідважніші вояки Шульц із Шгольдом. Та Кунде, добре обізнаний з тереном і безпеками на цьому терені, дораджував новому групенфюрерові, щоб він домагався з Луцька більшого підкріплення для Безкупицького господарчого форпосту, як він це любив підкреслювати. Двочленна залага в мурованому будинку, це ніщо перед нападом повстанців. Навіть коли б ці два солдати боронилися з пивниці, ворог матиме багато можливостей, щоб їх знищити. Може, для прикладу, закидати пивницю гранатами, може запальними гранатами підпалити нутро будинку, врешті може навіть динамітом зірвати увесь будинок. Так роздумував Кунде наближаючись із своїм відділом до пригірка, за яким, під лісом, розкинулися білі хатки хуторів Д. Під пригірком групенфюрер дав Кунде знак, щоб той зупинив своїх вояків. Ланцюг невеличкого відділу відразу ж зупинився; два вояки поповзли на пригірок, щоб з автоматами, приготованими до стрілу, обстежити терен між розкиданими білими хатками. Решта залягла в углибинах, спрямовуючи цівки автоматів на чагарники ліщини. Кунде був добрим стратегом; він терен потрапив використати повністю. Коли вояки біли вже на своєму місці, підійшов до свого шефа.

— З цього он пригірка побачите поле нашого діяння, — сказав Кунде.

— Покищо тихо, — самовпевнено озвався групенфюрер. — Мабуть бандити, заглявши нас, повтікали.

— Тиша мене найбільше непокоїть, групенфюрере, — поглянув своєму командирові в очі Кунде. — Та все ж цікаво буде знати ваше рішення, групенфюрере.

Вони обережно увійшли на горбок і далековидами почали цілитися в білі хатки, що, наче гриби по дощі, хаотично були розміщені під високою стіною соснового лісу.

— Ну? — поглянув на Кунде групенфюрер Шарф. — Яка ваша думка?

— Я думаю, групенфюрере, що нам треба наступати від лісу на хуторі.

— Чому?

— Тому, щоб мати добрий терен до відступу. Коли ворог почне стріляти з лісу, ми зможемо скісною лінією відступати в напрямі Везкупич, коли ж бандити відкриють вогонь по нас від хуторів, тоді відступ наш буде відбуватися простою лінією.

— А мій плян інший, — твердо сказав шеф. — Ми підемо на хутори від річки. Перші крайні хати будуть нам заслоною, на випадок, коли б ворог захотів нас обстріляти.

— Можуть зіпхнути нас у річку, групенфюрере.

Шеф уважно поглянув на Кунде і прижмурих іронічно очі.

— Чому ви якраз все говорите про відступ? Чому не про наступ? Коли б наші генерали отак розмішляли, як ви, наш вермахт не був би під Москвою, та над Волгою. Справа, отже, рішена, Кунде. Наступаємо від річки.

Кунде ледь насуплено подав жестом команду і вояки швидко почали збігати з пригірка, тримаючись берега річки, щоб потім розсипною увійти до найближчого хутора. Околиця була наче мертва. Раніше сонце позолотило гралося на солом'яних стріхах білих хаток, нескошений лан ячменю під хутором стояв непорушно широким трикутником, досягаючи лівим крилом садибною загорожі. Вояки Кунде і групенфюрера швидкими стрибками досягли першої хати і, вбігши на широке, пусте подвір'я, позаягали під тином, сторожко обстежуючи сусідню садибу. Гайге, Цвітав і ще один якийсь колишній підзондерфюрер, виломили замкнені двері і вдерлися до хати. Хата була теж порожня. На долівці тільки валялися якісь, нікому не потрібні ганчірки. Принирливий Гайге заглянув навіть у піч, але й піч була порожня.

— Чортяки, повтікали до лісу! — обурився Гайге. — Ні хліба, ні м'яса. Якщо і в інших хуторах буде така пустка, групенфюрер Шарф не зможе виконати свого першого завдання.

— Бандити мають добру розвідку, — сказав Цвітав. — Мабуть ще вчора ввечері вивезли все до лісу. Напевно розвідали заздалегідь, що ми сьогодні відвідаємо їхні садиби.

Вони вийшли з хати озлоблені. Гайге насуплено поправив свого порожнього рюкзака на спині, бо думав наповнити його новою їстівною здобиччю на хуторах; увесь свій попередній запас він старанно сховав у пивниці поміщицького будинку.

— Наш шеф діловий солдат, — вдоволено сказав він, дивлячись на сусідній хутір, де вже нишпорив під

хлівами і хатиною Кунде з чотирма вояками. — Ван-дигт, либонь, справді повтікали.

Ім уже нічого не залишилося, як податися до сусіднього хутора, якого сполучала вузька доріжка, що брала свій початок від воріт. Та Кунде заблаглося ще заглянути за клуню, де на грядках височіла на тичках квасоля. Саме коли він із Цвітав виринули із-за рогу клуні, з-під стіни стрілою кинулася до квасолі білопера курка. Гайге відразу ж побіг за нею. Цвітав, щоб допомогти другові, попрямував бічною, нахилиючись і зорячи між тичками білопера сотворіння. Аж потойбіч грядки пронісся голос Гайге.

— Цвітав, зі ліф ін дайне ріхтунг. Цум Тойфель, коммст фон дер Пфане ніхт форт!

— Я не бачу, герр Гайге, — тенорком прокричав потойбіч грядки Цвітав.

— А киш, а киш! І куди ж то її понесло. А киш! — Гайге зігнувшись, старанно дивився між тичками, густо обліпленими зеленим листям квасолі. Аж нарешті очі його угляділи щось біле посеред грядки. Він відразу ж поломотався туди, вивалюючи по дорозі тички і чіпляючись ногами за шнуроподібні стебла квасолі. Та коли він добрався до біліючої принади, переконався, що це не була курка, — був це клапчик білого паперу. Гайге знов обурено почав бурмотіти, повертаючи до розори.

— Тут вона! — раптом крикнув Цвітав. Вигук його перемішався з криком курки, яка, видимо, розорою сполошено втікала на край города. Вигуки Цвітав ще повторилися десь на краю городу, верещання втікаючої курки чутне було тепер десь за городом, у ячмені. Гайге теж миттю кинувся розорою на край городу і побачив захеканого Цвітав, що перебігав курці дорогу, щоб її спрямувати до Гайге. Руксак цього останнього теліпався на спині, коли він прудко кинувся за куркою наставляючи руки, щоб ухопити її за хвіст. Нарешті йому таки вдалося наздігнати вимучене біле сотворіння, яке остаточно знеможено прикуцнуло до землі, розставляючи крила. Гайге цупко вхопив курку за голову, зв'язав шнурком їй ноги і квалливо запхав здобич до наплечника.

— Худа, либонь з яєць зірвалася, — сказав він до Цвітав, показуючи вдоволено жовтаві зуби.

— На кабанчика годилося б нам наткнутися, — зідхнув Цвітав.

Вони тепер навпростець подалися до сусідньої садиби. Там уже ретельно господарив Кунде із своїми вояками. Хата як і всі забудовання були позамикані, та Кунде звелів своїм воякам скрізь повиломлювати двері. Тому то в хаті двері були викручені з одвірків, дошки в інших хороминах були поламані, та здобичі не було ніякої. Таким чином, від садиби, до садиби перебігали вояки групенфюрера і Кунде і скрізь зустрічала їх пуста. Щойно на крайньому від лісу подвір'ї вдалося їм вловити дві качки і одну гуску. Гайге і цього разу вхитрився запхати до свого руксака одну качку, яка висовуючи з наплечника голову, пронизливо квакала, заглушуючи таким робом кудкудакання курки. Не поживившись достатньо, відділ почав поступатися до річки. Коли всі були вже на краю хуторів, Шарф скомандував підпалити крайню садибу. Цвітав

миттю виконав доручення. Як тільки уформований на-ново ланцюг почав рухатися у напрямі Безкупич, над хуторами Д. повисла подовгаста хмара чорного диму.

— Мої дорогі солдати, завтра будьте готові на нову виправу, — твердо сказав групенфюрер Шарф, коли ланцюг швидкою ходою наближався до пригірка. — За два тижні встановимо тут порядок. Хлопам теж знудиться сидіти в лісі і вони самі прийдуть до фор-посту нам поклонитись.

Ледве встиг групенфюрер доказати останнє слово, як від лскових чагарників свиснув рій куль. Цвітав ухопився за живіт і завив придушеним голосом; він ще мить тримався на ногах і потім ноги його в колінах повільно згиналися, аж нарешті він боком прилип до землі. Химерна повстанча куля майстерно пробіла ліве вухо групенфюрера Шарфа; сталося це так швидко, що він навіть не відчув болю, щойно, коли щось рідке і гаряче потекло йому по щоці, він тоді мазнув рукою по обличчі; рука була червона від крові. Решта вояків залягла там, де заскочили їх кулі. Немов на нещастя не було тут углибин і Кунде був змушений скерувати своїх вояків за низький берег, до річки. Якраз те, чого він найбільше боявся. Про контр-наступ не могло бути й мови — поки вони добігли б до чагарників, повстанські кулі покладали б їх трупами. На щастя, річка не була з грузким дном, хоч і не надто плитка. Перший до води вскочив Гайге. Вода досягла його пояса; чотири гранати були вже під водою, револьвер теж поринув у воду, тільки ще кінчик ручки виставав на поверхні. Не слухаючи команди Кунде, він хрипаво кричав: — Камраден, за мною. Трохи витривалості і ми доберемося на той берег.

А повстанча ще одна куля наздогнала Шарфа якраз у момент, коли він намірявся плігнути з берега у воду. Куля потрапила в коліно і розторощила його. Кунде кинувся рятувати шефа. Він стягнув його за руку у воду і там доручив двом воякам у плав доставити його на протилежний берег. Та це не було легке завдання. Річка була із швидкою течією, до того ж тяжкий військовий одяг, намокши, паралізував у воді руки й ноги. Та сталося щось неочікуване. Як тільки всі вояки опинилися в річці, раптом замовкли стріли в чагарниках. Гайге вправно борюкався з течією посеред річкового плеса. Здавалося, він увесь поринув у воду, навіть голови не було видно, тільки половина руксака бовваніла на поверхні, над якою розпачливо кричали качки з куркою. Нарешті йому поталанило потойбіч досягнути ногами ґрунту і він занурений під пахви у воду, притьма добирався до берега. Та повстанські кулі наче б остерегли його, що берег заказане для нього місце. Куля свисть і Гайге відразу ж пірнає у воду. Спершу він пірнає так, щоб не замочити повністю наплечник, та коли кулі нахабніше обабіч нього почали рекошетом відбиватися від води, Гайге тоді глибше занурювався у воду, не зважаючи на два пернати сотворіння в руксаку. Коли ще раз його голова випірнула з води, він побачив з пару десятків повстанців, що на чотирьох підповзали до берега.

— Ваффе анц уфер! — раптом пролунало з берега. В річці мовчанка. Кунде тоді прилип до берега і різонув кулями по найближчому повстанцеві, що підповз

до берега. Той навіть не зойкнув, і з усією відданістю притулювся до землі. Тільки ноги його дригнули відмічаючи кінець ще одного життя. Тоді Кунде трохи повернув свого автомата лівіше і палець його ось-ось мав уже натиснути цингель, коли плюснула у воду, тут же за його плечима граната. Оглушливий вибух і Кунде скрутився в калач, і впав у воду. Прибережна вода, рухаючись із течією, потягла з собою червону смугу в напрямі найближчого річкового закруту. Тоді з берега знов пролунав голос: — Ваффе анц уфер! Вояки покійного вже Кунде і пораненого Шарфа неохотно почали жбурляти з води на берег свої автомати. За автоматами наспіли й револьвери та забезпечені гранати. Щойно тоді повстанці повставали на ноги і з криками напоготові наблизилися до води. Виструнчений, з „фінкою“ на грудях гордовито дивився у воду, на переможених німців командир Дубовий.

— Що ж, не повезло! — сказав він по-німецьки. — Тільки гуска й качка. Замало. Гей, хлопці, а чесоніть но по потойбічному!

Це, звичайно, відносилось до Гайге. Він скористав з моменту. Коли його камради викидали на берег зброєю, він вискочив на берег. Саме, як його побачив Дубовий, він отяжіло зачовгувався за прибережний кущ верболозу. Під заслоною куща, він щасливо добрався до ще одного верболозу, за тим верболозом дав йому сховок грубезний дуб, за яким починалася балка з розкиданими по ній дубами й берестами.

Мокрі й перелякани повлазили німці на берег. Двоє з них тримало під руки свого групенфюрера Шарфа. Дубовий прудко підійшов до нього.

— Це ви дали наказ підпалити хутір?

— Я, але той, що підпалив, ось він лежить мертвий. А оце ви розірвали гранатою мого заступника, пана Кунде. Чи ви знаєте, що вас чекає за це?

— Поки нас щось зустріне, ви на черзі. Не забувайте, групенфюрере.

— Мені руси підстрілили ось цю ногу, тепер ви ще раз її поранили. Якщо ви мене не розстріляєте, я вернуся до райху без ноги.

— Ви, здається, заслужили на розстріл, — сказав Дубовий. — Та цю справу буде рішати повстанський трибунал. Чваніться і називаєте себе культурними людьми, а поводитесь у чужому краю як бандити. Хто вас, питаю, уповажнив нападати на село, виломлювати в хатах двері, грабувати чуже майно і підпалювати?

— Ми здобули цю країну, і ми є її панями, — підніс голову Шарф. Він висказав ці слова гордовито, либонь, забуваючи, що ні його слова, ні його групенфюрерська особа не має тут ніякого значення.

— Ви є покищо панями, але ми господарі цієї країни, групенфюрере. Ви нас називаєте бандитами, але затямте: господар, що боронить свою садибу, ніколи не може бути бандитом. Натомість заслуговують на цю назву ті, що вдершись до чужої садиби, плямлять свої руки невинною кров'ю. — Він цілком наблизився до Шарфа і люто дивився йому в очі. — Ви тепер — ніщо. Одне моє слово — і вас не буде. Розумієте? Чи розумієте?

Він рвучко повернувся до решти німців і скомандував роздягатись. Ті без спротиву виконали наказ і свої мокрі однострої поскладали перед Дубовим.

— А тепер — марш до Луцька! Пам'ятайте, як ще раз мені котрийсь з вас попадеться в руки — не помилую. А ви, групенфюрере, збирайтеся в дорогу. Ви мусите відповісти перед судом за вбитого повстанця і за пограбовані хутори, та за цю он садибу, що вже догоряє.

Його відразу ж підхопили під пахви двоє повстанців-здоровил і понесли в напрямі хіторів Д.

**

Прибувши щасливо до поміщицького будинку, Гайге чомусь не застав там двочленної залогои — Шульца і Штольца. Він з пару хвилин ходив по великих кімнатах і кликав їх, потім спустився східцями до пивниці, але й там не було їх. В домі панував спокій. Усі речі по кімнатах, навіть у пивниці були на своєму місці; ніщо не вказувало, щоб хтось силоміць забрав Шульца і Штольца з цього дому. „Не інакше, як вибралися до Безкупич на проживу“, подумав Гайге. „Шульц, здається, ще й любить задивлятися на спіднички. Відомо, молода кров. Штольц, звичайно, не від того, щоб потягнути чарочку. Тільки ж відвага!“ Він уже цілком переконав себе, що тут, у будинку нічого лихого не сталося. Натомість бідкаючись душею над тими, що залишилися в річці, він поквашно скрутив шиї обом пернатим сотворінням. Спершу прийнявся обскубувати пір'я курці. Він узагалі любив курятину. Аж надворі зчинився якийсь гамір. Гайге виглянув у відчинене вікно і скрикнув.

— Ну і вирихували вас, приятелі ви мої! Добре, що людей тут нема, так би було видовище! А Кунде? Кажете розірвала граната? Добрий був вояка. Кажете, що застрелив бандита? Прости Господи, хоч він уже й мертвий, а вчинив глупо. В таких випадках не стріляється до ворога. Коли б не це, може групенфюрера помилювали б. Ця ось курка, майне гезельшафт, дві качки і гуска задорого нас коштують. Якщо командантура в Луцьку думає, що дванадцять, чи десять вояків вистачить, щоб навести тут порядок, то я, майне гезельшафт, волів би бути анархістом і нікого не слухати, нікому не вірити. А тепер скажіть, як же воно буде з вашими строями? На вояків ви тепер, звичайно, не подобаєте. Де ж ви розбудете вермахтівський одяг, мої ви камради? Треба, мабуть, задзвонити до Луцька. Може вишлють поміч і гардеробу для вас.

Він обережно поклав на стільчику до половини обскубану курку і взявся рукою за телефонічну трубку. Але трубка була якось підозріло мовчазна. Він почав чотирьома наворотами кричати „галлю!“, але ніхто йому не відповідав. Він тоді відклав трубку, лице його помітно зблідло.

— Тепер я вже розумію, майне гезельшафт — Шульца і Штольца напевно бандити викрали. Сполучення телефонічне з Луцьком перерване. Що ж ми будемо робити? І зброї ми теж не маємо. Крім чотирьох намоклих моїх гранат, неменш намоклого пістоля та автомата, ми цілком безборонні.

Він знов прийнявся обскубувати курку і бубонів собі під носом. Нарешті ще раз поклав на стільчик вже обскубану курку і з посмішкою сказав:

— До вечора, приятелі. Потім нишко-тишком до Луцька. Лісами й долинами, річ ясна. Земля тут негостинна, хоч і ми, мої приятелі, теж не медочок. Ось на чотирьох по гранаті, ось для п'ятого пістоль, а ви двоє пошукайте собі каменюки. Дожився німецький солдат, що мусить наворот робити до камінної доби. Доленька наша, чорти б її побрали!

Гайге курку старанно випатрошив, м'ясо сполоскав чистою водою і знов озвався до гезельшафту в підштанцях, що вже спантелічено примостився на стільчиках та фотелях.

— А очі не вирячуйте, печеної курки не дам. Це моя здобич і я її призначив для мого шлунка. Роблю, однак, вам велику поступку і даю цю он качку. Діліться нею, як хочете. Як потім наїмся, щось більше вигадая. Ага, треба сповістити бідну Еріку про долю її чоловіка. Трижди нещасна вона. Хто ж буде їй висилати шпек і ковбасу з України? Доля його, підкреслюю, трьох бісів варта.

Коли так він говорив, ті, що були в підштанцях, нашорошили вуха. Чуйність виявилася ймовірна. Хтось цілком несподівано відчинив двері і поки Гайге встиг ухопити автомат, на порозі стояли Шульц із Штольцом. На велуку радість підштанцям, вони теж формено білїли трикотом і здивовано поглядали на стільчики та фотелі. Гайге у вермахтівському мундирі ввидівся їм велетнем.

— І вас, нівроку, вичинили, — заскалив жовтаві зуби Гайге. — Гарні хлопці, ті повстанці. Щадять кулі для невдах і сороміцькими корпуленціями кажуть їм маршувати до форпосту. Ну і що ж вони вам сказали?

— Вони нам сказали, гер Гайге, щоб ми винеслися звідси. Ще й запевнили, що дадуть чотири хури. Це тому, щоб уникнути надмірного підштаняного осоромлення.

— Це дуже добре. Тільки ж будемо дякувати Богові, мої ви камради, коли Луцька командантура не скрутить нам голови. Як тільки підкріплюся куркою, треба буде шикуватися в дорогу.

— Наскочили блискавкою і заткали уста, — пояснював притишено підштанцям Шульц. Ті зичливо кивали головами, заздрісно поглядаючи на Гайге, що з великим апетитом обгризав худуваті лапки курки.

— От я вже й скінчив, мої ви приятелі, — весело сказав він. — А тепер треба взятися за перо. Бідна Еріка. Що ж я їй напишу? Подумайте тільки, що ж я їй напишу?

— Хури в'їжджають на подвір'я! — скрикнув Штольц, поглядаючи у вікно. — Бач, дотримали слова.

— Дивний тут край і предивні тут люди, — озвався Гайге, вигираючи хустинкою засалені губи. — Чи вони, майне гезельшафт, справді бандити? Як думаєте, чи можна їх назвати бандитами?

М. Утриско

ПРОМІНЬ В ТЕМРЯВІ

Дуже рідко, але все ж трапляються тверезі голоси серед польських письменників, які критично задивляються на польську імперіялістичну політику та загартницькі дії. До таких письменників належить Тадей Зайончковський, уроджений на Україні, в Умані, а освіту одержав в Києві. Т. Зайончковський є автором кількох повістей з часів другої світової війни, а саме: „Слід босої ноги”, „Від гострої брами до VIII Дивізії” та „В країні абсурду”.

Зокрема в першій книжці „Слід босої ноги”, виданої католицьким видавництвом Верітас в Лондоні у 1952 р., автор ясно висловлює свої симпатії до українців, захоплюється українською поезією та гостро критикує владу сили, стосовану польським урядом до національних меншостей в бувшій Польщі.

Ця книжка описує переживання тих засланих, що, зголосившись до сибірських дивізій, організованих англійцями, переміряли цілу Азію, північну Африку та Італію, беручи участь в боях проти німців.

Не збираюся подавати змісту тієї повісті, ані характеризувати її головні постаті. Я хочу лиш передати ці думки автора, в яких він стверджує шкідливість тієї політики, яку застосовував польський уряд супроти українців та інших народів, що опинились під польською окупацією після першої світової війни. Автор, устами героїв повісті, гостро критикує польський уряд за пацифікацію, Березу Каргузьку, буту, фанфаряду бюрократичних посіпак та взагалі за владу сили. Характеризуючи польських керівників держави, він закидає їм, що вони не доросли до державного керма і тому Польща, замість міцніти, занепадала. Чимало дещого іншого, зовсім слушного, як хабарництво, недоученість, кар'єризм, пиятика і т. п. закидає автор не лише бувшій польській адміністрації, але також і тодішнім військовим та іншим провідникам. В 1925 році було більш воєнних літаків в Польщі, ніж в 1939 р., а уряд твердив, що Польща є: „сильна, об'єднана і готова”. Це лиш пропагандивна фраза, яка повністю заперечувала дійсність. Вересень 1939 року, коли то — „моцарствість польська” розпалася до двох тижнів — унаочнив її.

До найбільш позитивних типів повістевого персонажу слід зачислити українця Юрія Кердейовича. Поцілений німецькою кулею, перед смертю Кердейович висловив своє останнє бажання, щоб поляки зрозуміли, чому він, українець був засланий на Сибір, і чому він воює проти німецького імперіялізму. Роздумуючи над минулим, автор стверджує, устами героя повісті, що в Польщі було кілька мільйонів українців, які жили, працювали, думали і творили, але поляки про них або тільки знали, що про Азтеків чи Вавилончиків, або на підставі повістей Сенкевича, що українці, це збудована чернь, різуні і т. п. Поляки не бачили, що українці, це релігійний, творчий і з глибокими духовними вартостями народ.

Польській духовості закидає автор плиткий підхід до справ та брак включення у свої щоденні поступки та погляди, глибокої віри в Найвищого Творця.

Шукаючи за причинами такого стану речей, автор бачить їх в наслідках довгого поневолення польського народу, та в наслідуванні методів і засобів, які стосували до польського народу їхні окупанти.

Це лиш кілька вартісних та цікавих думок з книжки „Слід босої ноги”. Книжку цю варто прочитати, бо вона є тією іскоркою правди, з якої може спалахнути світло, що освітить доброзичливу дорогу польсько-українських відносин.

ПІД ПРАПОРОМ — БОГ І УКРАЇНА

Сьомий З'їзд Спілки Української Молоді Америки відбувся 22-23 листопада ц. р. у Нью Йорку в будинку Організації Визвольного Фронту. Учасників з'їзду вітали представники багатьох українських організацій.

В діловій частині, після звітів керівних органів і дискусії над ними, делегати з'їзду обрали нову Головну Управу СУМА, яку очолив М. Фурда.

Проф. З. Саган прочитав цікаву і глибоко змістовну доповідь на тему: „Проблема українського патріотизму”. Доповідач зумів, визбувшись готових штампів, насвітлити питання патріотизму в конкретній дійсності, в щоденному житті і побуті. В логічних міркуваннях, до кінця продуманих і вбраних у доступну форму, доповідач переконливо довів, що в нас одна батьківщина — Україна, а країна, громадянами якої ми є, якій багато завдячуємо і зобов'язані, є набутою батьківщиною. Працюючи для визволення України, ми тим самим працюємо і для величі вільної Америки.

Дискутували мало. Шкода, бо плідна дискусія помагає пізнати істину.

УПРАВИ ВІДДІЛІВ І ЧЛЕНСТВО ООЧСУ
ЗДОРОВИМО З ПРАЗНИКОМ РІЗДВА ХРИСТОВОГО ТА НОВИМ РОКОМ! КОНСТРУКТИВНО-ПЛІДНОЇ ПРАЦІ БАЖАЄМО В НОВОМУ РОЦІ.

ГОЛОВНА УПРАВА ООЧСУ

З'їзд українських письменників

6 і 7 грудня ц. р. в Нью Йорку відбувся перший з'їзд українських письменників, скликаний за ініціативою Об'єднання Українських Письменників „Слово”. Понад 50 мистців слова взяли участь у з'їзді, який об'єднання „Слово” плянувало відбути в той самий час, як у Києві мав відбутися з'їзд Спілки Українських Письменників. В програмі з'їзду були три доповіді і зустріч письменників з громадянством. Григорій Костюк у своїй промові-повіді дав насвітлення завдання з'їзду. У. Самчук говорив про наслідування традицій МУР'у. В. Кравців доповів про сучасну літературну ситуацію в окупованій Україні. На зустрічі письменників з громадянством мистці слова читали свої твори.

Ярослав Гриневич

КАЗКА ПРО ІВАСИКА-ТЕЛЕСИКА І ПРО БАБУ ЯГУ

Кольоровий, звуковий фільм в українській мові, награний Американсько-Українською Фільмовою Корпорацією в Нью Йорку під керівництвом п. Григора Мокляка.

Прастара народня казка в переробленні є призначена для наших найменших. Перед глядачем пересяваються на фільмовій ленті, на протязі майже двох годин, фантастичні пригоди Івасика-Телесика, якого зачарувала відьма Баба-Яга та історія щасливого повороту до його зажуреної матері.

У виконанні тієї казки бере участь, крім старших віком мистців, теж наша дівтора. Тому у фільмі багато молодости, безпосередности і юного захоплення. Гарна українська мова, пісні й на народніх мотивах оперта музика, йдуть впарі з побутом на українському селі. Всі ті чинники разом, мають виховне значення для дівтори. Передовсім для тієї, яка мала щастя жити у рідному краю, там виховуватись, бувати в українському селі, — а є засуджена оглядати дитячі фільми у чужій мові, чи читати відомі камікси.

У фільмі крім картин з природи оглядаємо постаті з демонології — відьму Бабу-Ягу, русалку, Оленку-Зміючку, водяного чорта, що виринає з водних глибин і т. п. Ми бачимо картини з сільською хатою й життя на селі, у полі косарів, кузню й ковалів, ігри дітей, звіриний світ і т. п. Акція казки тримає від початку до кінця глядачів, передовсім дівтору, у великім зацікавленні.

Фільм у чудових природніх красках і в бездоганному звуці потребував для свого виконання багато труду, кількох років часу і видатків.

Очікуємо, що п. Григор Мокляк уже в короткому часі задемонструє свій фільм перед нашою дівторою.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ „ВІСНИКА”

Передплата на рік	\$ 5.00
Передплата на півроку	\$ 2.75
Ціна окремого примірника	\$ 0.50

Всі передплати, зокрема з Канади, треба надсилати грошевим переказом (монеї ордер), або в звичайних листах, на адресу адміністрації журналу.

Банкові чеки й грошеві перекази треба вповнювати на адресу:

“V I S N Y K”

P. O. BOX 304, Cooper Sta., New York 3, N. Y.
O. D. F. F. U.

Про всякі зміни адреси прохаємо негайно повідомляти адміністрацію, рівночасно подаючи і свою дотеперішню адресу.

Адміністрація.

„В І С Н И К” — ОРГАН ООЧСУ

Редагує Колегія
Головний редактор
І. Вовчук

З НОВИХ ВИДАНЬ

Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. Том CLXVII — Микола Оглоблин-Глобенко: Історико-Літературні статті. Упорядкував І. Кошелівець. Вступні статті В. Кубійовича і І. Кошелівця. Нью Йорк — Париж — Мюнхен. Стор. 160.

Ольга Мак — Жаїра. Історичний роман з бразилійського життя. Другий том. На волі. 1958 р. Накладом в-ва „Гомін України”. Торонто, Онт. — Канада.

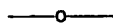
Юрій Артюшенко. На маргінесі книжки Ю. Смолича „З народом чи проти народу”. Бібліотека „Самостійної України” — Шикаго 1958. Стор. 48.

М. Островерха На закруті. Осінь 1939 р. Обкладинка М. Вутовича. Нью Йорк 1958. Стор. 143.

Альманах Календар „Гомону України” на 1959 р. Накладом в-ва „Гомін України”.

Проф. М. Величківський „Ліквідація селянського присадибного господарства за комуністичної системи як засіб закріпачення селянства”. Нью Йорк 1958 р. Стор. 32.

Степан Вусатий Еміграція в поході. Гуморески. Видавництво Юліяна Середяка. Буенос-Айрес 1958 р. Стор. 190.

В-во „Вісник” друкує збірку поезій Євгена Маланюка „Остання весна”. Книжка вийде в першій половині січня 1959 р. — 100 стор. Ціна в продажі — \$ 1.50. На замовлення до 1 січня, з надсилкою передплати — 1 долар.

Видавництво „Вісник” ООЧСУ
розсилає до кольпортажу
збірку поезій

МИКОЛА ЩЕРБАК

БАГАТТЯ

Лірика

В збірці 64 стор.

Ціна 75 центів

(Продовження з 2 ст. обкладинки)

По 2 дол.: О. Чубатій, М. Бібик, В. Кліщук, В. Баран, П. Шубин, Т. Петрина, М. Малиш, В. Лагошняк, В. Мовчко, Я. Гейниш, Д. Шмагала, А. Вільшанський, В. Попадюк, Г. Ворц, П. Ципа, Й. Вартиш, Л. Коник, В. Мураль, М. Гевко, В. Андрієвський.

По 1 дол.: В. Камінський, М. Чухрай, С. Кавка, М. Сліпець, В. Голубовський, С. Іванюта, В. Вагрій, В. Мудрак, В. Корнацький, С. Савчак, І. Корф, П. Незнаний, В. Мацях, В. Кметь, І. Клик, С. Кріслатий, І. Лисишин, М. Удяч, М. Німець, Д. Ванкевич, О. Ікавий, С. Дармограй, Ю. Галамай, В. Семків, В. Столяр, С. Швитків, Ф. Синечко, П. Голик, М. Маціна, М. Ванко, М. Охрін, Р. Швець, М. Менкишин, М. Поподюк, М. Мельникович, І. Краснявський, І. Рабкевич, І. Маречко, В. Майдан, В. Слабий, С. Сивий, І. Гомин, Ю. Гошуляк, В. Черкес, Т. Янчак, І. Кульбачинський, А. Фітяк, Л. Кусяка, В. Стригун, М. Веджик, П. Колодка, П. Владика, І. Коваль, нечіткий, А. Совіяр, О. Гук, М. Фридрих, М. Сивий, Т. Максимів, О. Теркала, К.

Чабан, М. Парута, І. Оліяр, П. Євин, В. Горностай, І. Гера, І. Марич, В. Шаєн, Д. Палайда, І. Ющак, П. Рогальський, Т. Швабінський, І. Дяків, А. Фореско — 0.75 дол.

ООЧСУ — Бофало

(Збірники: Д. Крупа, М. Юрків, І. Горбачук)

По 5 дол.: Е. Луковський, С. Шкуть, П. П. П., В. Шарван.

3 дол.: — Е. Романишин.

По 2 дол.: І. Дашкевич, П. Білецький, М. Шкробала, Д. Джек, М. Писаренко, М. Лисак, П. Бендина, Д. Крупа, Т. Михаськів, М. Юрків, М. Сало, І. Поточак, М. Сроболя, П. Каспрік, М. Баричський.

По 1 дол.: П. Вугрин, Р. Турик, Ф. Матукович, П. Хома, Е. Марочканич, Д. Дячишин, Павло К., Г. Андрушко, М. Хомин, П. Горош, В. Середюк, М. Бурак, Р. Сидуляк, М. Артимович, І. Регула, Коростинський, Тушницький, П. Василюшин, Я. Фалтус, І. Щербя, Н. Н., М. Чарук, П. Пугач, Т. Курлик, М. Гнатик, І. Ганипсяк, І. Юра, М. Колда, І. Грицькован, Д. Гануц, Р. Вагнюк, В. Коцай, М. Кравців, В. Михайлюк, І. Кордупель, Л. Головатий, Ф. Райца, нечіткий, К. Панасевич, В. Данилюк, П. Мозяк, М. Михайлів, А. Крупницький, В. Глухий, М. П-ан, М. Онисько, Ю. Маковський, Г. Папуга, М. Пельзон, А. Симатчин.

По 50 центів: М. Паславський, П. Федик, нечіткий, С. Мазій, С. Грекуляк; І. Кравець — 25 центів.

Всім жертводавцям дякуємо!

ПОЖЕРТВИ НА ПРЕСОВИЙ ФОНД „ВІСНИКА”

Від окремих осіб:

Б. Кармелюк, Джемейка — 6 дол.

Л. Куц, Філядельфія — 1 дол.

М. Ковалик, Дітройт — 1 дол.

(Закінчення збірки на Прес. Фонд в наступному числі)

НА ДІМ ВИЗВОЛЬНОГО ФРОНТУ СКЛАЛИ:

Спілка м'ясарських виробів Е. Куровицький і Юл. Вачинський — долярів 200.00; Матвій Ленник — 50.00; Стефанія Мазурик — 50.00; Володимир Демчук — 50.00; Іван Безубяк — 50.00; Василь Лис — 50.00; Похмурський — 25.00; М. Кулинич — 25.00; Степан Ситняк — 25.00; Степан Палилик — 25.00; Ярослав Кіцок — 25.00; Василь Андрієвський — 10.00; Михайло Сиван — 25.00; Катерина Кручко — 25.00; Іван Малець — 25.00; Василь Кендус — 15.00; Марія Дзіндза — 5.00; Волод. Вудзак — 2.00; Антін Мулик — 5.00; М. Філевич — 10.00; М. Чубак — 25.00; В. Калина — 20.00; В. Батіг — 25.00; О. Свенц — 50.00; І. Жук — 25.00; Е. Вовк — 20.00; В. Лихолат — 10.00; І. Зелений — 5.00.

ЩАНОВНІ НЕПЛАТНИКИ!

Заповіджену листу неплатників (їх небагато) не подаємо у різдвяному числі. — Зустрічаючи Новий Рік, не забудьте ліквідувати Вашу заборгованість за журнал, щоб не бути на листі руйників преси, яку проголосимо в січні 1959 р.

Адміністрація „Вісника”